

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ, ΤΟΜΕΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

**ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΘΕΜΑ: ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΜΑΡΕΤΣΗ ΑΘΑΝΑΣΙΑ
Α.Μ.:1340199608825**

Σεπτέμβριος 2004

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1.Εισαγωγή σελ.3

2.Περίληψη σελ.4-5

3.Πρόλογος σελ.6

4.Περιεχόμενο της έννοιας "ακαδημαϊκή ελευθερία" .σελ.7-8

5.Η ελευθερία της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας στα πανεπιστήμια και τα άλλα αει ως ατομικό δικαίωμα και θεσμική εγγύηση. σελ.9-10

6.Η ακαδημαϊκή ελευθερία στα πλαίσια του αυτοδιοικούμενου πανεπιστημίου σελ.11-15

6.1 Η συνταγματική αναγνώριση των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων

6.2 Το «κρατικό μονοπώλιο» της ανώτατης παιδείας

6.3 Έννοια της αυτοδιοίκησης

6.4 «Πλήρης αυτοδιοίκηση» και αυτονομία των ΑΕΙ

6.5 Διοικητική αυτοτέλεια των ΑΕΙ

6.6 Το πανεπιστημιακό άσυλο

6.7 Οικονομική αυτοτέλεια των ΑΕΙ

6.8 Περιορισμοί της ακαδημαϊκής ελευθερίας από την ίδια την οργάνωση, δομή και λειτουργία των ΑΕΙ

7.Φορείς της ακαδημαϊκής ελευθερίας. σελ.16-22

7.1 Ακαδημαϊκή ελευθερία των καθηγητών ΑΕΙ και του λοιπού διδακτικού προσωπικού σελ. 16-18

7.1 α. Η ιδιαίτερη νομική θέση του ακαδημαϊκού δασκάλου ως «δημόσιου λειτουργού»

7.2 Ακαδημαϊκή ελευθερία των φοιτητών.σελ.19-22

7.2 α. Το δικαίωμα συμμετοχής των φοιτητών στην επιστημονική έρευνα και διδασκαλία.

7.2 β. Οι φοιτητικοί σύλλογοι

7.2 γ. Η θεσμική προσαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων των φοιτητών στο πλαίσιο του θεσμού του αυτοδιοικούμενου πανεπιστημίου.

8.Περιορισμοί και Οριοθετήσεις της ακαδημαϊκής ελευθερίας και τα όρια του «καθήκοντος υπακοής» στο Σύνταγμα. σελ.23-27

8.1 Το «καθήκον υπακοής» στο Σύνταγμα και τα όριά του.

8.2 Η ακαδημαϊκή ελευθερία και οι σκοποί της παιδείας του άρθρου 16 παρ.2

8.3 Οριοθέτηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας .

8.4 Η κανονιστική εξουσία του νομοθέτη

8.5 Περιορισμοί της ακαδημαϊκής ελευθερίας από την ίδια την οργάνωση και τη δομή των ΑΕΙ.

9.Ακαδημαϊκή ελευθερία και πολιτική σελ.28-31

10.Συμπέρασμα σελ.31

11.Βιβλιογραφία σελ.32-33

12. Πίνακας Νομολογίας σελ. 34

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Στις σελίδες που ακολουθούν γίνεται μια προσέγγιση του ζητήματος της ακαδημαϊκής ελευθερίας, η οποία καθιερώνεται στο άρθρο 16 του Συντάγματος. Αρχικά αναλύεται η ίδια η σημασία της έννοιας «ακαδημαϊκή ελευθερία» καθώς και το περιεχόμενό της. Στη συνέχεια εξετάζεται η ακαδημαϊκή ελευθερία στο πλαίσιο του αυτοδιοικούμενου πανεπιστημίου που είναι άλλωστε και ο χώρος που αυτή ασκείται με τον καλύτερο τρόπο. Ακολουθεί ανάλυση των φορέων της ακαδημαϊκής ελευθερίας, δηλαδή των καθηγητών των πανεπιστημίων και των άλλων Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων ,του υπόλοιπου διδακτικού προσωπικού και των φοιτητών. Το επόμενο τμήμα είναι αφιερωμένο στους περιορισμούς της ακαδημαϊκής ελευθερία ενώ η ανάπτυξη ολοκληρώνεται με την ανάδειξη της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στην ακαδημαϊκή ελευθερία και την πολιτική . Στο τέλος παρατίθεται η βιβλιογραφία και η νομολογία.

2. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ακαδημαϊκή ελευθερία καθιερώνεται από το σύνταγμα ως μια ειδικότερη εκδήλωση της ελευθερίας της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας στα πανεπιστήμια και στα άλλα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Κατά το άρθρο 16 του Συντάγματος " η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες, η δε ανάπτυξη και η προαγωγή αυτών αποτελεί υποχρέωση του κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον υπακοής στο Σύνταγμα."

Το Σύνταγμα του 1975 όπως και τα προγενέστερα, περιέχει διατάξεις που προστατεύουν την εν γένει ελευθερία της γνώμης όπως αυτή του άρθρου 14 παράγραφος 1 που ορίζεται ότι "Έκαστος δύναται να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του κράτους". Η ελευθερία της γνώμης αποτελεί μητρικό δικαίωμα για πολλά άλλα δικαιώματα της πνευματικής υπόστασης του ανθρώπου. Σε αυτή την κατηγορία δικαιωμάτων ανήκει και η ακαδημαϊκή ελευθερία. Εκτός όμως από τη γενική αυτή διάταξη, στο Σύνταγμα του 1975 περιέχονται και άλλες, νέες, όπως αυτή του άρθρου 16 παράγραφος 1, που αναφέρθηκε παραπάνω, που προστατεύουν ειδικότερα την ακαδημαϊκή ελευθερία.

Η ελευθερία της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας στο πλαίσιο του πανεπιστημίου ή άλλου ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος καθορίζεται κυρίως από τρεις άλλες διατάξεις του άρθρου 16, οι οποίες την προσδιορίζουν :

« Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον υπακοής στο Σύνταγμα» (παρ. 1,β)

« Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, πλήρως αυτοδιοικούμενων. Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του κράτους» (παρ. 5,α)

« Οι καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι δημόσιοι λειτουργοί. Το λοιπό διδακτικό προσωπικό αυτών επιτελεί επίσης δημόσιο λειτούργημα.» (παρ.6,α)

Από το συνδυασμό αυτών των διατάξεων προκύπτει το περιεχόμενο και η έννοια της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Με αυτές τις διατάξεις θεμελιώνεται το ατομικό δικαίωμα της ακαδημαϊκής ελευθερίας αλλά και ο θεσμός του αυτοδιοικούμενου πανεπιστημίου, που, διαθέτοντας οικονομική και διοικητική αυτοτέλεια προωθεί με τον καλύτερο τρόπο την ακαδημαϊκή ελευθερία.

Φορείς της ακαδημαϊκής ελευθερίας είναι οι καθηγητές των πανεπιστημίων και των άλλων ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό και οι φοιτητές. Ο ακαδημαϊκός δάσκαλος δεν είναι απλός δημόσιος υπάλληλος αλλά «δημόσιος λειτουργός» και έτσι απολαμβάνει μεγαλύτερων εγγυήσεων προσωπικής και λειτουργικής

ανεξαρτησίας κάτι που είναι απαραίτητο για το έργο του δηλαδή την προαγωγή της ελεύθερης επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας .

Η ακαδημαϊκή ελευθερία περιορίζεται, τόσο από την ίδια την οργάνωση και λειτουργία του αυτοδιοικούμενου πανεπιστημίου(χώροι διδασκαλίας, ωράριο κ.α) , το Σύνταγμα και τους Νόμους. Το «καθήκον υπακοής» δε σημαίνει υπακοή σε οδηγίες , διαταγές ή γνώμες των εκάστοτε κυβερνήσεων.

Τέλος, η ακαδημαϊκή ελευθερία συνδέεται άμεσα με την πολιτική με την έννοια της εισαγωγής της πολιτικής σκέψης μέσα στα πανεπιστήμια αλλά και την ολοκληρωμένη ανάδειξη και καταμέτρηση των πολιτικών συνεπειών της επιστημονικής γνώσης. Ακαδημαϊκή ελευθερία σημαίνει πλουραλισμός, ελεύθερος επιστημονικός διάλογος, ελεύθερη επιστημονική έρευνα και διδασκαλία για την πρόοδο και την ευημερία της ανθρωπότητας και όχι της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας.

3.ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Λίγα θέματα του Συνταγματικού Δικαίου έχουν προκαλέσει τόση αναταραχή και είναι τόσο ιδεολογικά φορτισμένα όσο το θέμα της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της οργάνωσης των πανεπιστημίων , που μεταρρυθμίστηκαν με τον νόμο 1268/1982 σε βαθμό ίσως μεγαλύτερο από οποιονδήποτε άλλον θεσμό.

Αξίζει να αναφερθεί ένα γεγονός που στάθηκε αφορμή να συζητηθεί το ζήτημα με τρόπο οξύ στη Βουλή. Πρόκειται για ένα δημοσίευμα του τότε (1976) επιμελητή της Φιλοσοφικής Σχολής του πανεπιστημίου Ιωαννίνων Ι. Μαλακάση, που το έφερε στη Βουλή με ερώτησή του ο βουλευτής της Νέας Δημοκρατίας Ι. Τούμπας. Και ο τότε Υπουργός Παιδείας Γ. Ράλλης είπε τα εξής " Οι καθηγητές των πανεπιστημίων είναι ελεύθεροι να κάνουν έρευνα. Είναι ελεύθεροι να διδάσκουν το μάθημά τους με όποιον τρόπο το αντιλαμβάνονται και όπως ορίζει η παρ.1 του άρθρου 16. Σ. Δεν είναι δυνατό όμως να λαμβάνουν θέση επί ορισμένου θέματος αντίθετη προς τη θέση των νομίμων κυβερνήσεων. Θα πρέπει να αντιληφθούν και οι ακαδημαϊκοί δάσκαλοι ότι υπάρχουν ορισμένα όρια, τα οποία δε μπορούν να υπερβούν..., ορισμένα όρια ιερά, τα οποία καλύτερο θα ήταν, εάν έχει διαφορετική γνώμη αυτός από την πλειοψηφία του ελληνικού λαού, να μην τα θίγει. Είναι ελεύθερος να κάνει το μάθημά του, αλλά να μην τα θίγει."*

Εάν είναι αυτό το αληθινό νόημα των σχετικών συνταγματικών διατάξεων θα εξεταστεί στη συνέχεια.

Πάντως για την καλύτερη ερμηνεία των ρυθμίσεων για την ακαδημαϊκή ελευθερία είναι ανάγκη να ληφθεί υπόψη και το πολιτικό κλίμα που επικρατούσε μετά την κατάρρευση της δικτατορίας και την ψήφιση του Συντάγματος του 1975.

Η Ελλάδα τότε, μόλις είχε βγει από την επταετή δικτατορία και όλος ο λαός μαζί με τους φοιτητές διεκδικούσε όλα όσα η χούντα του είχε στερήσει. Υπάρχει μια αδιάσπαστη σύνδεση ανάμεσα στην αντίσταση κατά της δικτατορίας και στο εθνικό αίτημα για την πολιτική ανανέωση του ελληνισμού, που μέρος της είναι και ο εκδημοκρατισμός του πανεπιστημίου . Μέσα σε αυτό το κλίμα ψηφίστηκε το Σύνταγμα του 1975 και κάτω από αυτές τις συνθήκες διαμορφώθηκε και το άρθρο 16 . Οι σχετικές διατάξεις, που δεν υπήρχαν στο Σύνταγμα του 1864/1911/1952, εκφράζουν νομικά και υλοποιούν , στο επίπεδο των ΑΕΙ τον μεταδικτατορικό σχηματισμό των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων αλλά και των τον συσχετισμό δυνάμεων στον χώρο των πανεπιστημίων. Το φοιτητικό κίνημα με την αντίσταση κατά της δικτατορίας, είχε μαζικοποιηθεί και ριζοσπαστικοποιηθεί . Τα συνθήματα των φοιτητών κατά στην κατάληψη της Νομικής και την εξέγερση του Πολυτεχνείου έγιναν αιτήματα όλου του λαού για δημοκρατική παιδεία, ελεύθερη διακίνηση ιδεών, ελευθερία έκφρασης, ακαδημαϊκή ελευθερία. Όπως γράφει ο Μάνεσης: «Η προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας δεν είναι μόνο συνταγματική διάταξη. Πριν από αυτήν, στο κοινωνικοπολιτικό πεδίο, διεκδίκηση. Ύστερα από αυτήν είναι κατάκτηση.»

*Βλ. " Πρακτικά της Βουλής" Περίοδος Α, Σύνοδος Β , Συνεδρίαση ΟΗ της 17^{ης} Φεβρουαρίου 1976, σ.2568επ., σελ.2573-4.**Μάνεσης Α. « Η Συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας» Συνταγματική Θεωρία και Πράξη,1980, σελ. 714

4.ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ « ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ»

Όπως προαναφέρθηκε (στην περίληψη) η ακαδημαϊκή ελευθερία είναι η ελευθερία της επιστήμης, της έρευνας και διδασκαλίας στο πλαίσιο του (αυτοδιοικούμενου) πανεπιστημίου ή άλλου Ανώτατου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος.

Το άρθρο 16 παρ.1 αναφέρεται γενικότερα στην ελευθερία της παιδείας, η οποία, με την ευρύτερη έννοια του όρου σημαίνει την καλλιέργεια του ανθρωπίνου πνεύματος. Με την ουσιαστική έννοια ο όρος "παιδεία" αναφέρεται σε πνευματικά αγαθά, με την τυπική έννοια στη διαδικασία με την οποία παρέχεται η παιδεία. Με τη στενότερη έννοια παιδεία είναι η εκπαίδευση, το εκπαιδευτικό σύστημα. Με αυτή κυρίως την έννοια αναφέρεται ο όρος από τον συντακτικό νομοθέτη. Η παιδεία υπό ουσιαστική έννοια έχει δύο διαστάσεις: Την γνωσιολογική και την καλλιτεχνική, τις οποίες λαμβάνει υπόψη του ο συντακτικός νομοθέτης στο άρθρο 16 παρ.1. Στην πρώτη αναφέρεται με τις λέξεις "επιστήμη, έρευνα, διδασκαλία" και στη δεύτερη με τη λέξη "τέχνη" *

Η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες, είτε γίνονται εντός είτε εκτός του πανεπιστημίου. (άρθρο 16Σ). Μόνο όμως στο πλαίσιο του πανεπιστημίου μιλάμε για ακαδημαϊκή ελευθερία. Για να γίνει κατανοητή η έννοια της ακαδημαϊκής ελευθερίας πρέπει να γίνει μια προσέγγιση των εννοιών που την απαρτίζουν.

Καταρχήν ως «επιστήμη» θα μπορούσαμε να ορίσουμε τη διαδικασία αναζήτησης, ανάπτυξης και αξιοποίησης της γνώσης. Από τον ορισμό αυτόν προκύπτει ότι στοιχεία της επιστήμης είναι η επιστημονική έρευνα και η διδασκαλία.

" Επιστημονική έρευνα" είναι οι νοητικές και τεχνικές ενέργειες που αποσκοπούν ,με συστηματικό και αποδεικτικό τρόπο, στην απόκτηση νέων γνώσεων, διεξαγόμενες είτε ατομικά είτε συλλογικά.

Ελευθερία της έρευνας σημαίνει καταρχήν ότι τα πάντα υπόκεινται σε έρευνα , ότι δεν υπάρχει αντικείμενο γνώσεως του οποίου να απαγορεύεται η έρευνα. Η αρχή του "πίστευε και μη ερεύνα " δε συμβιβάζεται με τη θεμελιώδη απόφαση του συντακτικού νομοθέτη για ελευθερία έρευνας. Αυτό συνεπάγεται ότι όλες οι επιστημονικές γνώμες υπόκεινται σε έρευνα και κριτική. Δεν υπάρχουν απαραβίαστα επιστημονικά δόγματα. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Δαγτόγλου: « ακόμα και οι μη υποκείμενες σε αναθεώρηση διατάξεις του Συντάγματος υπόκεινται σε επιστημονική έρευνα , χωρίς να παραβιάζεται το άρθρο 16 παρ.2 του Συντάγματος» (Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, Α 1991 , σελ.6)

* Βλ. και Δημητρόπουλο Ανδρέα , « Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου» ,Τόμος 3 , σελ 166

Παράλληλα, ελευθερία της έρευνας σημαίνει ελευθερία επιλογής του αντικειμένου και της μεθόδου έρευνας. Εδώ βέβαια υπάρχουν ορισμένοι περιορισμοί, κάτι που θα αναπτυχθεί στη συνέχεια.

Από την ελευθερία έρευνας συνάγεται η ελευθερία πρόσβασης στα πορίσματα της έρευνας που έχει ήδη διενεργηθεί. Και εδώ όμως τίθενται περιορισμοί για λόγους π.χ. δημόσιας ασφάλειας, ιδιωτικού απόρρητου κ.α.

Τέλος, η ελευθερία επιστημονικής έρευνας περιλαμβάνει και την ελευθερία ανακοίνωσης, δημοσίευσης και γενικά διάδοσης των επιστημονικών πορισμάτων. Αυτό μπορεί να γίνει τόσο εντός όσο και εκτός του πανεπιστημίου. Από την άλλη, νομολογία και θεωρία * προβάλλουν την υποχρέωση του καθηγητή ΑΕΙ να εκθέτει τα πορίσματα της επιστημονικής έρευνας στο ευρύτερο κοινό. Αυτή η υποχρέωση μπορεί να μην έχει νομικό χαρακτήρα αλλά το σχετικό δικαίωμα αποτελεί έννομη αξίωση που δεν εξαρτάται βεβαίως από προηγούμενη άδεια ή έγκριση ακόμα κι αν αποτελεί άσκηση κριτικής της κυβερνητικής πολιτικής.

“Διδασκαλία” τώρα, είναι η γνωστοποίηση και η μεθοδική μετάδοση ,με τεκμηριωμένο και παιδαγωγικό τρόπο των πορισμάτων της έρευνας είτε προφορικά (παραδόσεις, μαθήματα κ.α) είτε γραπτά (μελέτες, συγγράμματα, σημειώσεις, δημοσιεύματα). Διδασκαλία στο πανεπιστήμιο είναι η παράδοση, η συζήτηση, η διευθυνόμενη εργασία, η άσκηση, το πείραμα. Είναι η προσπέλαση και η κίνηση στους χώρους διδασκαλίας και έρευνας. Είναι το είδος και η ποιότητα της εξετάσεως, ακόμα και η ουσία και το ύφος της προσωπικής επαφής του δασκάλου προς τον διδασκόμενο Η ελευθερία της διδασκαλίας περιλαμβάνει τόσο την ελευθερία του διδάσκειν όσο και του διδάσκεσθαι.

Όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάπτυξη επιστημονική έρευνα και διδασκαλία είναι αλληλένδετες. Η επιστημονική έρευνα επιδιώκει την προσέγγιση και η δεύτερη τη μετάδοση της επιστημονικής αλήθειας. Η διδασκαλία προϋποθέτει έρευνα αλλά και η έρευνα προωθείται με τη διδασκαλία.

Το πανεπιστήμιο και μάλιστα το αυτοδιοικούμενο πανεπιστήμιο είναι ο χώρος που αναπτύσσεται και προάγεται με τον καλύτερο τρόπο η επιστημονική έρευνα και διδασκαλία.

*Βλ. Στασινόπουλος Μ. « Ελευθερία γνώμης καθηγητών ΑΕΙ και ακαδημαϊκή ελευθερία», ανάπτυπο από ΕΛΔΔ 1957, Μάνεσης Α.« Η Συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας», Συνταγματική Θεωρία και Πράξη,1980,σελ.6974επ.

5.Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΛΛΑ ΑΕΙ ΩΣ ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΓΓΥΗΣΗ.

Η ακαδημαϊκή ελευθερία , σε αντίθεση με την εν γένει ελευθερία της επιστήμης, έρευνας και διδασκαλίας δεν είναι μόνο ατομική ελευθερία αλλά και θεσμική εγγύηση.

Θεσμική εγγύηση (Institutionelle Garantie) είναι η συνταγματική εγγύηση, η οποία αποβλέπει βασικά όχι στην προστασία του εκάστοτε φορέα του ατομικού δικαιώματος αλλά στη διασφάλιση του συνταγματικά κατοχυρωμένου θεσμού. Στη σύγχρονη έννομη τάξη βέβαια, ούτως ή άλλως, δικαιώματα και θεσμοί κατοχυρώνονται παράλληλα, ταυτόχρονα και διαλεκτικά. Η κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων σημαίνει ταυτόχρονα και κατοχύρωση των θεσμών ενώ παράλληλα η κατοχύρωση των θεσμών εξασφαλίζει την ελευθερία του ανθρώπου.*

Στο επίπεδο της ακαδημαϊκής ελευθερίας , ο θεσμός ο οποίος προστατεύεται είναι αυτός του αυτοδιοικούμενου πανεπιστημίου. Έτσι λοιπόν, με τη συνταγματική κατοχύρωση της ακαδημαϊκής ελευθερίας θεμελιώνεται αξίωση απέναντι στην κρατική εξουσία να μην επεμβαίνει περιοριστικά στη διαδικασία κτήσης και μετάδοσης επιστημονικών γνώσεων στα πλαίσια των ΑΕΙ. Φορείς αυτού του δικαιώματος είναι όλοι οι μετέχοντες στην οργανωμένη αυτή εκπαιδευτική διαδικασία, δηλαδή οι διδάσκοντες και οι διδασκόμενοι στα πανεπιστήμια.

Το Σύνταγμα όμως, ανάγοντας την Ανώτατη Εκπαίδευση σε δημόσια υπηρεσία που «παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου» τα οποία « τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους και ενισχύονται οικονομικά από αυτό» (αρ. 16,παρ. 5 Σ) θεσπίζει ακόμα και την «πλήρη αυτοδιοίκηση» τους .Ο θεσμός της αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ προστατεύεται απέναντι στον κοινό νομοθέτη: αφενός δεν είναι δυνατό να καταργηθεί με νόμο, αφετέρου ο νόμος οφείλει να οργανώνει τα ΑΕΙ με τρόπο που να διασφαλίζεται η ακαδημαϊκή ελευθερία και να προάγεται η ακαδημαϊκή έρευνα και διδασκαλία.

Η ακαδημαϊκή ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα αναπτύσσεται και προστατεύεται με τον καλύτερο τρόπο σε ένα αυτοδιοικούμενο πανεπιστήμιο.

* Βλ. και Δημητρόπουλο Α., « Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου», Τόμος 3 σελ.31

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι η συνταγματική κατοχύρωση της ακαδημαϊκής ελευθερίας αποτελεί καινοτομία του Συντάγματος του 1975. Το άρθρο 16 παρ.1 δεν υπήρχε στο Σύνταγμα του 1864/1911/1952. Με τη ρητή καθιέρωσή της στο Σύνταγμα του 1975, η προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας έρευνας και διδασκαλίας είναι ευρύτερη από την προστασία της γενικότερης ελευθερίας έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών του αρ. 14 παρ.1 .

Αυτή τελεί υπό την επιφύλαξη νόμου «τηρώντας της νόμους του Κράτους» , ο οποίος μπορεί να επιβάλλει με της όρους του αρ.14 ειδικότερους περιορισμούς στην άσκησή της.

Αντίθετα, η ακαδημαϊκή ελευθερία προστατεύεται ευρύτερα απέναντι στη νομοθετική εξουσία. Εκτός δηλαδή από της περιορισμούς που θέτει το ίδιο το άρθρο 16, που προκύπτουν από το καθήκον υπακοής στο Σύνταγμα, από την ιδιότητα του δημόσιου λειτουργού, από την οργάνωση και λειτουργία ΑΕΙ υπό κρατική εποπτεία, ο νόμος δε μπορεί να επιβάλει της προληπτικούς ή κατασταλτικούς περιορισμούς στο περιεχόμενο της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας. Θα ήταν δηλαδή αντισυνταγματικός ο νόμος που δε θα επέτρεπε διδασκαλία ορισμένων θεωριών ή απόψεων (π. χ. ο νόμος του 1925 στη Γερμανία που απαγόρευε τη διδασκαλία στα ΑΕΙ θεωριών που αντιβαίνουν στη Βίβλο, για την εξελικτική καταγωγή ανθρώπων από τα ζώα, γνωστός και ως «νόμος των πιθήκων»)

Φυσικά, πολύ περισσότερο η διοίκηση εν γένει, με διοικητική πράξη δε μπορεί να θέσει τέτοιους περιορισμούς.

Ως προς τον τρόπο όμως που ασκείται η ακαδημαϊκή ελευθερία από τον ακαδημαϊκό δάσκαλο, είναι αυτονόητο ότι αυτός υπόκειται σε περιορισμούς λειτουργικής , τεχνικής και δεοντολογικής φύσης από τους οργανισμούς των ΑΕΙ ή από τη φύση του δημόσιου λειτουργού καθώς και σε κατασταλτικής φύσης περιορισμούς από τον Ποινικό Κώδικα.(αρ.135 για εσχάτη προδοσία, 181 για περιύβριση αρχής και συμβόλων, αρ.198-199 για καθύβριση θείων, αρ. 361-363 για συκοφαντική δυσφήμιση). Και πάλι όμως αυτοί οι περιορισμοί δεν πρέπει να θίγουν τον πυρήνα του δικαιώματος και να οδηγούν σε ουσιαστική περικοπή της ακαδημαϊκής ελευθερίας.

Τέλος, το ατομικό δικαίωμα της ακαδημαϊκής ελευθερίας δεν είναι μεταξύ εκείνων που υπόκεινται σε αναστολή, σε περίπτωση που η χώρα κηρύσσεται σε κατάσταση πολιορκίας (αρ.48 Σ) . και το ίδιο βεβαίως ισχύει και για τη συναφή θεσμική εγγύηση της αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ.

6.Η ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΟΥΜΕΝΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

6.1 Η συνταγματική αναγνώριση των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων

Ο συντακτικός νομοθέτης προβλέπει την παροχή εκπαίδευσης σε διάφορες βαθμίδες. « Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας , σε όλες της βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια» (αρ.16 παρ.4 εδάφιο α.) και ιδιαίτερα ρυθμίζει την ανώτατη εκπαίδευση. "

Κατά το άρθρο 16 παρ. 5 : «Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση . Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους , έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους...»

Επίσης κατά το άρθρο 16 παρ. 6 : « Οι καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι δημόσιοι λειτουργοί. Το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό επιτελεί επίσης δημόσιο λειτούργημα . Τα σχετικά με την κατάσταση όλων αυτών των προσώπων ρυθμίζεται από τους κανονισμούς τους των οικείων ιδρυμάτων.»

Τέλος, στο άρθρο 16 παρ. 8 αναφέρεται : « Η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται»

Με τις ρυθμίσεις αυτές ο συντακτικός νομοθέτης αναγνωρίζει τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η εφαρμογή των συνταγματικών αυτών διατάξεων στον πανεπιστημιακό χώρο έχει ιδιαίτερη σημασία και διαμορφώνει τη δημοκρατική δομή του σύγχρονου πανεπιστημίου.

6.2 Το «κρατικό μονοπώλιο» της ανώτατης παιδείας

Ο συντακτικός νομοθέτης επανειλημμένα και ρητά θεσπίζει « κρατικό μονοπώλιο» της ανώτατης παιδείας με την έννοια ότι μόνο το κράτος μπορεί να προβεί στην ίδρυση πανεπιστημίων.

«Κρατικό μονοπώλιο» της ανώτατης παιδείας δε σημαίνει «κρατική ανώτατη παιδεία». Το κράτος απαγορεύει την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων , δεν επιφυλάσσει όμως την παροχή ανώτατης εκπαίδευσης από το ίδιο, αλλά την αναθέτει σε πλήρως αυτοδιοικούμενα ιδρύματα που έχουν τη μορφή νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου. Πρόκειται για περίπτωση συνταγματικά κατοχυρωμένης ειδικής αυτοδιοίκησης. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται η εξασφάλιση της ελευθερίας της ανώτατης εκπαίδευσης από το κράτος και της αποφυγής των αρνητικών που θα μπορούσε να έχει η λειτουργία των ιδιωτικών ΑΕΙ. Έτσι επιτυγχάνεται καλύτερα ο επιδιωκόμενος προς τα

πανεπιστήμια σκοπός, δηλαδή η εξασφάλιση ελεύθερης και υψηλής στάθμης έρευνα και διδασκαλία, δηλαδή η ακαδημαϊκή ελευθερία. *

6.3 Έννοια της Αυτοδιοίκησης

Αυτοδιοίκηση σημαίνει άσκηση των διοικητικών αρμοδιοτήτων από διοικητική μονάδα που βρίσκεται εκτός του σώματος των « άμεσων» κρατικών υπηρεσιών και είναι οργανωμένα ως ξεχωριστό νομικό πρόσωπο, που μόνο του τα πρόσωπα που το διοικούν.

Την αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ ρυθμίζει και ο νόμος 1268/1982 για τη δομή και λειτουργία των ΑΕΙ.

Στο Άρθρο 3 παρ. 1. «Γενικές διατάξεις» αναφέρει: « Τα ΑΕΙ είναι Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου πλήρως αυτοδιοικούμενα. Η εποπτεία του κράτους ασκείται από τον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.»

Στην παράγραφο 2 αναφέρεται « Η οργάνωση και λειτουργία των ΑΕΙ διέπεται από τις διατάξεις του νόμου αυτού. Η ρύθμιση των ειδικότερων θεμάτων γίνεται με τον εσωτερικό κανονισμό του κάθε ΑΕΙ...»

Στα ίδια πλαίσια κινείται και ο νόμος 2083/1992 για τον εκσυγχρονισμό της ανώτατης εκπαίδευσης που στο πρώτο του κεφάλαιο ρυθμίζει την « οικονομική και διοικητική αυτοτέλεια των ΑΕΙ»

6.4 «Πλήρης αυτοδιοίκηση» και αυτονομία των ΑΕΙ.

Η ακαδημαϊκή ελευθερία προϋποθέτει και συνεπάγεται την αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ. Το Σύνταγμα του 1952 όρισε για πρώτη φορά ότι τα ΑΕΙ αυτοδιοικούνται. Το Σύνταγμα του 1975 τα χαρακτηρίζει μάλιστα « πλήρως αυτοδιοικούμενα» .

Η φράση « πλήρως αυτοδιοικούμενα» σημαίνει ότι οι οργανισμοί των ΑΕΙ δε θεσπίζονται από αυτά τα ίδια αλλά από το νομοθετικό όργανο του κράτους, που πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις γνώμες και τις εισηγήσεις των ΑΕΙ, αλλά δε δεσμεύεται από αυτές. Τα ΑΕΙ, δε ρυθμίζουν καθένα, αυτό το ίδιο, την οργάνωση και λειτουργία τους, δεν αυτονομούνται κατά κυριολεξία, «δε θέτουν δι εαυτά νόμους», αλλά απλώς διαχειρίζονται με κάποια αυτοτέλεια τις υποθέσεις τους το πλαίσιο που θεσπίζουν οι νόμοι του κράτους, δηλαδή αυτοδιοικούνται. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μάνεσης (Η συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980 σελ. 698) « Κατοχυρώνεται, λοιπόν, συνταγματικά όχι η αυτονομία τους, αλλά μόνο η αυτοδιοίκηση τους» **

*Βλ. Δημητρόπουλο Α., « Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου», Τόμος 3, σελ.170

**Έτσι και ΣτΕ 1899/52, 1288/54, ΣτΕ 1812,1815,1816/83, Το Σ 1983, 464 επ.(470). 2257/83, Το Σ 1983, 654 επ. ΑΕΔ32/90, ΤοΣ 1990,103, ΑΕΔ 30/85, Το Σ 1985, 1282

Το γεγονός ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει την αυτοδιοίκηση αλλά όχι την αυτονομία των ΑΕΙ σημαίνει, κατά το Συμβούλιο της Επικρατείας, ότι η θέσπιση « των γενικών κανόνων οι οποίοι διέπουν την οργάνωση και λειτουργία των ιδρυμάτων τούτων...ανήκει στην περιοχή του νόμου ή της κατ'εξουσιοδότηση αυτού θεσμοθέτησης διοίκησης, στην οποία ανήκει και η οργάνωση οποιασδήποτε δημόσιας υπηρεσίας, είτε κρατικής είτε αυτοδιοικούμενης. « Δεν καθιερώνεται με τις διατάξεις αυτές του Συντάγματος», συνεχίζει το ΣτΕ, « δικαίωμα των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων προς αποκλειστική ρύθμιση των κατά τα ανωτέρω νομοθετικού περιεχομένου θεμάτων(οργάνωση και λειτουργία αυτών), γιατί η αναγνώριση τέτοιου δικαιώματος προϋποθέτει όχι αυτονομία αλλά αυτοδιοίκηση που δεν παρέχει το Σύνταγμα στα ιδρύματα αυτά.»*

Επίσης, όπως τόνισε το ΣτΕ σε μια μεταγενέστερη απόφαση, ** « ο κοινός νομοθέτης έχει βέβαια την ευχέρεια να ορίσει το γνωστικό αντικείμενο της διδασκαλίας και της έρευνας, δεν επιτρέπεται όμως να θεσπίσει τέτοιους οργανωτικούς ή λειτουργικούς κανόνες, οι οποίοι έστω και έμμεσα, συνεπάγονται περιορισμούς στην ακαδημαϊκή ελευθερία.»

Η αυτοδιοίκηση δεν αποκλείει την κρατική εποπτεία, αλλά την περιορίζει καταρχήν στο πλαίσιο του ελέγχου της νομιμότητας. Έτσι και στην περίπτωση της Ανώτατης Παιδείας το Σύνταγμα ορίζει ότι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα «τελούν υπό την εποπτεία του κράτους» (άρθρο 16 παρ.5^α Σ). Από το Σύνταγμα του 1952 το ΣτΕ δεχόταν ότι δεν είναι επιτρεπτή ούτε δια νόμου η υπαγωγή των αποφάσεων των οργάνων των ΑΕΙ στον ουσιαστικό έλεγχο του κράτους, το οποίο μόνο έλεγχο νομιμότητας μπορεί να κάνει επι αυτών. ***.Το ΣτΕ, μετά το Σύνταγμα του 1975, δέχεται ότι η εποπτεία του κράτους περιορίζεται στον έλεγχο νομιμότητας και αποκλείει τον ουσιαστικό έλεγχο, ως ασυμβίβαστο με την καθιέρωση υπό το ισχύον Σύνταγμα «πλήρη αυτοδιοίκηση», που διαφορετικά δε θα είχε περιεχόμενο.

6.5 Διοικητική Αυτοτέλεια των ΑΕΙ.

Η αυτοδιοίκηση έγκειται στη διοικητική και δημοσιονομική αυτοτέλεια του νομικού προσώπου. Η διοικητική αυτοτέλεια έγκειται αφενός στον τυπικό χωρισμό του διοικητικού προσωπικού του αυτοδιοικούμενου οργανισμού από το προσωπικό των άμεσων κρατικών υπηρεσιών και αφετέρου στην ανεξαρτησία έναντι των υπηρεσιών αυτών και στον ορισμό των προσώπων του αυτοδιοικούμενου οργάνου και τη διεξαγωγή του διοικητικού έργου.

Το Σύνταγμα του 1975 θεσπίζει την «πλήρη αυτοδιοίκηση» των ΑΕΙ. Η λέξη «πλήρως» τονίζει τον ολοκληρωμένο χαρακτήρα της αυτοδιοίκησης. Κατά τη νομολογία του ΣτΕ, «πλήρης αυτοδιοίκηση» είναι η εξουσία «να αποφασίζουν επί ιδίων υποθέσεων δι' ιδίων οργάνων, εις την οποίαν περιλαμβάνονται προεχόντως η εξουσία της επιλογής δια των ιδίων αυτών οργάνων του διδακτικού – κυρίου και βοηθητικού – και του διοικητικού προσωπικού αυτών, εντός των πλαισίων των γενικών κανόνων που διέπουν την οργάνωση και λειτουργία των ιδρυμάτων τούτων»****

* ΣτΕ 1816/83(Ολ.). Το Σ 1983,464. 1817/83(Ολ.). Το Σ 1983,471 με αναφορά προγενέστερης νομολογίας

** ΣτΕ 2786/84(Ολ.) Το Σ 1984,566(565)

*** ΣτΕ 585/52, 702/57****ΣτΕ 1816/83(Ολ.)

Κατά τον Δαγτόγλου, (Ατομικά Δικαιώματα Α, 1991 σελ.686), η λέξη «πλήρως» «δεν προσέθεσε τίποτα νομικά σημαντικό» στη συνταγματική κατοχύρωση της αυτοδιοίκησης. Παραλληλίζει δε αυτή την προσθήκη με την προσθήκη της λέξης «απολύτως» στο απαραβίαστο του απόρρητου της επικοινωνίας στο άρθρο 19 του Συντάγματος του 1975 έναντι του Συντάγματος του 1952.

Σχετικά με αυτό ο Δημητρόπουλος αναφέρει (Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος 3, σελ170-171) :« Ορθά ο συντακτικός νομοθέτης δεν αρκείται στην αναφορά της αυτοδιοίκησης , αλλά τονίζει τον χαρακτήρα της ως «πλήρους» . Θέλει έτσι να εξάρει την ανεξαρτησία του πανεπιστημίου από το κράτος και από οποιονδήποτε άλλον παράγοντα μέσα ή έξω από το πανεπιστήμιο. Σκοπός του συντακτικού νομοθέτη δεν είναι μόνο η αντιμετώπιση των κρατικών επεμβάσεων.» Την ίδια άποψη έχει και ο Μάνεσης.(Η συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980 σελ.698-699)

Συγκεκριμένα στα ΑΕΙ το διδακτικό και διοικητικό προσωπικό που απασχολούν είναι υπάλληλοι του ΑΕΙ και όχι του κράτους. Ειδικά οι καθηγητές και το διδακτικό προσωπικό ασκούν δημόσιο λειτούργημα που τους διακρίνει από τους υπόλοιπους δημοσίους υπαλλήλους.

Από τη διοικητική αυτοτέλεια των ΑΕΙ απορρέει και η εξουσία τους να εκλέγουν τα όργανά τους. Κατά τον Ν.1268/82 η εκλογή των διοικητικών οργάνων γίνεται χωρίς συμμετοχή του κράτους. Επίσης τα ΑΕΙ έχουν την εξουσία να αποφασίζουν για τις υποθέσεις τους με τα δικά τους όργανα.

6.6 Το πανεπιστημιακό άσυλο.

Στα πλαίσια της αυτοτέλειας των ΑΕΙ και της ακαδημαϊκής ελευθερίας εντάσσεται και το Πανεπιστημιακό Άσυλο. Σύμφωνα με το άρθρο2 του Ν.1268/1982 με τίτλο « Ακαδημαϊκές Ελευθερίες και πανεπιστημιακό άσυλο» παράγραφος 4 και 5 αναφέρεται : « Για την κατοχύρωση της ακαδημαϊκής ελευθερίας ,της ελεύθερης επιστημονικής αναζήτησης και της ελεύθερης διακίνησης ιδεών, αναγνωρίζεται το Πανεπιστημιακό Άσυλο» «Το Πανεπιστημιακό Άσυλο καλύπτει όλους τους χώρους των ΑΕΙ και συνίσταται στην απαγόρευση επέμβασης δημόσιας δύναμης στους χώρους αυτούς χωρίς την πρόσκληση ή άδεια του αρμοδίου οργάνου του ΑΕΙ, όπως αναφέρεται στη συνέχεια.»

Αυτό σημαίνει την απόχρη της κρατικής εξουσίας από επεμβάσεις στους χώρους των ΑΕΙ. Αποτελεί παλιά ευρωπαϊκή παράδοση , η τήρηση της τάξης και της ασφάλειας στο σύνολο των χώρων των ΑΕΙ που εξυπηρετούν τις λειτουργίες τους να είναι αποκλειστική αρμοδιότητα των αρχών που διοικούν το ίδρυμα. Έτσι, χωρίς τη θέληση της Συγκλήτου, τα αστυνομικά όργανα δε μπορούν να εισέλθουν και να επέμβουν, παρά μόνο σε περίπτωση που τελείται αυτόφωρο κακούργημα ή αυτόφωρο έγκλημα κατά της ζωής.

Το πανεπιστημιακό άσυλο εμπεριέχεται ουσιαστικά στην κατοχύρωση της ακαδημαϊκής ελευθερίας του άρθρου 16 παράγραφος 1 και προστατεύει όλους τους φορείς της .Δεν είναι δυνατό να υπάρξει ελεύθερη διακίνηση ιδεών σε ένα πανεπιστήμιο που φρουρείται από αστυνομικά όργανα ή στο οποίο οι δυνάμεις καταστολής μπορούν να επέμβουν με κάθε ευκαιρία. Σε μια δημοκρατική κοινωνία, το πανεπιστήμιο είναι χώρος που οι

δυνάμεις καταστολής δεν έχουν θέση. Το φοιτητικό κίνημα έδωσε αγώνες για την κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου .Η κατάλυσή του δεν ταιριάζει με την ελευθερία και τη δημοκρατία. Δεν είναι τυχαίο ότι τα πανεπιστήμια ως «φυτώρια νέων ιδεών» και προοδευτικών στοχασμών βρέθηκαν στο στόχαστρο δικτατορικών καθεστώτων. Σε εποχές που η δημοκρατία και η ελεύθερη έκφραση αποτελούσαν το ζητούμενο, η ύπαρξη του ασύλου αναδείκνυε το πανεπιστήμιο σε νησί ελευθερίας και ανάπτυξης νέων και συχνά ενοχλητικών προβληματισμών. Η υπεράσπιση του πανεπιστημιακού ασύλου απέναντι σε όλους όσους επιδιώκουν την κατάλυσή του ή προσπαθούν να το καπηλευθούν είναι χρέος όλων των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας, αλλά και όλων των Ελλήνων , που επιθυμούν ένα ελεύθερο , δημοκρατικό πανεπιστήμιο.

Τα ΑΕΙ επίσης, στο πλαίσιο της αυτοδιοίκησης, επιλέγουν αυτά το ερευνητικό και διδακτικό τους προσωπικό.

6.7 Οικονομική Αυτοτέλεια των ΑΕΙ.

Από τη συνταγματικά προστατευόμενη αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ συνεπάγεται και η οικονομική τους αυτοτέλεια, δηλαδή η οικονομική ανεξαρτησία τους. Αυτό σημαίνει ότι μπορούν να έχουν τη δική τους περιουσία και δικά τους έσοδα, να τα διαχειρίζονται και να τα διαθέτουν κατά τη δική τους κρίση, να συντάσσουν δικό τους προϋπολογισμό και απολογισμό και να ασκούν δημοσιονομικό έλεγχο. Βέβαια, η προαγωγή και η ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας « αποτελεί υποχρέωση του Κράτους» που πρέπει να παρέχει τα αναγκαία οικονομικά μέσα για το σκοπό αυτό. Με την οικονομική αυτοτέλεια των ΑΕΙ υπάρχει πάντα ο κίνδυνος να μετατραπούν τα ΑΕΙ σε « αυτοχρηματοδοτούμενα» ιδρύματα που θα αναζητούν οικονομική ενίσχυση ακόμα και από διάφορες ιδιωτικές εταιρίες.(π.χ. Colgate στην Οδοντιατρική) που ως χορηγοί θα παρεμβαίνουν στο έργο των ΑΕΙ. Κάτι τέτοιο μετατρέπει τη γνώση και την έρευνα σε εμπόρευμα. Η επιστημονική έρευνα παύει να είναι έτσι ελεύθερη και υπηρετεί τους σκοπούς της εταιρίας – χορηγού με αποτέλεσμα να καταστρατηγείται η ακαδημαϊκή ελευθερία . Κατά τη γνώμη μου το ίδιο το κράτος πρέπει γενναία να ενισχύσει την ανώτατη εκπαίδευση για να αποφεύγονται τέτοιου είδους χρηματοδοτήσεις , που έχουν ως αντάλλαγμα την ποιότητα της παρεχόμενης γνώσης , που εξυπηρετεί έτσι τις ανάγκες της αγοράς και όχι της κοινωνίας.

6.8. Περιορισμοί της ακαδημαϊκής ελευθερίας από την ίδια την οργάνωση, δομή και λειτουργία των ΑΕΙ.

Η οργάνωση, δομή και λειτουργία των αυτοδιοικούμενων ΑΕΙ θέτει κάποιους περιορισμούς στην άσκηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Αυτές αφορούν καταρχήν το αντικείμενο της διδασκαλίας δηλαδή τη διδακτέα και εξεταστέα ύλη που καθορίζεται από τον οργανισμό της οικείας σχολής και συγκεκριμενοποιούνται από τα αρμόδια όργανό της. Οι διδάσκοντες πρέπει να τηρούν το πρόγραμμα της σχολής και το ωράριο διδασκαλίας, να έχουν έτοιμο σε σχετικά σύντομη προθεσμία το σύγγραμμά τους , να αρκестούν στα υλικά και τεχνικά μέσα που το πανεπιστήμιο παρέχει για την έρευνά τους και που συνήθως δεν επαρκούν. Περιορισμοί από την οργάνωση και λειτουργία των ΑΕΙ προκύπτουν και για τη μέθοδο έρευνας και διδασκαλίας (κανονισμοί οικείου εργαστηρίου κα). Όλοι αυτοί οι περιορισμοί οριοθετούν και σχετικοποιούν την ακαδημαϊκή ελευθερία.

7.ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

7.1. Η ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΛΟΙΠΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

Ακαδημαϊκή ελευθερία του διδακτικού προσωπικού είναι η ελευθερία ακαδημαϊκής έρευνας και διδασκαλίας. Ήδη στην προσέγγιση του περιεχομένου της ακαδημαϊκής ελευθερίας έγινε αναφορά σ' αυτή. Στα πλαίσια της ακαδημαϊκής ελευθερίας λοιπόν, ο ακαδημαϊκός δάσκαλος είναι ελεύθερος να επιλέγει το αντικείμενο και τη μέθοδο της έρευνάς του, να δημοσιεύει και να ανακοινώνει τα αποτελέσματα των ερευνών του και να μεταδίδει ελεύθερα με τεκμηριωμένο τρόπο αυτά τα πορίσματα. Ο πανεπιστημιακός δάσκαλος έχει την ελευθερία να διδάσκει οποιοδήποτε επιστημονικό αντικείμενο της προτίμησης του στα πλαίσια των αναγκών και των δυνατοτήτων του πανεπιστημίου. Το πανεπιστήμιο δεν μπορεί να παρακωλύει αλλά αντιθέτως οφείλει να διευκολύνει την πέρα του προγράμματος σπουδών διδακτική δραστηριότητα. Έτσι, από την ελευθερία ακαδημαϊκής έρευνας και διδασκαλίας απορρέει η αξίωση ακώλυτης διεξαγωγής έρευνας και διδασκαλίας.

Το Σύνταγμα στο άρθρο 16 παρ.6 αναφέρει: «Οι καθηγητές των Α.Ε.Ι. είναι δημόσιοι λειτουργοί. Το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό επιτελεί επίσης δημόσιο λειτούργημα, με τις προϋποθέσεις που ο νόμος ορίζει. Τα σχετικά με την κατάσταση όλων αυτών των προσώπων καθορίζονται από τους οργανισμούς των οικείων ιδρυμάτων». Άρα διακρίνει ανάμεσα στους καθηγητές και το λοιπό «διδακτικό προσωπικό». Συγχώνευση των δυο αυτών κατηγοριών κατά τον Δαγτόγλου (Ατομικά Δικαιώματα Α 1991 σελ.699) δε μπορεί να γίνει από τον κοινό νομοθέτη. Ως «δημόσιοι λειτουργοί» χαρακτηρίζονται μόνο οι καθηγητές ενώ το «λοιπό διδακτικό προσωπικό επιτελεί επίσης δημόσιο λειτούργημα». Αυτό στήριξε και Ολομέλεια του ΣτΕ στην απόφαση 2786/84 αναφέροντας «την ύπαρξη δυο διακεκριμένων, μη δυναμένων να συγχωνευθούν κατηγοριών προσωπικού». Έτσι οι καθηγητές των ΑΕΙ έχουν αυξημένη, έναντι του λοιπού διδακτικού προσωπικού, ανεξαρτησία, όπως ο Δαγτόγλου υποστηρίζει.

Αυτή τη διάκριση σε σημαντικό βαθμό καταργεί ο νόμος 1268/1982 στο άρθρο 13 που δημιουργεί το διδακτικό προσωπικό ως «ενιαίο φορέα». Ύστερα από μια σειρά αποφάσεων ΣτΕ και Αρείου Πάγου πάνω στο θέμα αυτό, το ΣτΕ τελικά κατέληξε στην απόφαση της Ολομέλειας 2805/84 ότι «καμιά από τις ομάδες αυτές [καθηγητών των τριών βαθμίδων, λεκτόρων και φοιτητών] δε μπορεί εκ των προτέρων και για κάθε θέμα να διεκδικήσει θέση υπεροχής με ένα αυξημένο ποσοστό ψήφων». Επίσης το ΣτΕ με την απόφαση 1854/90 της Ολομέλειας, δέχτηκε ότι ο ν.1566/1975 αναβάθμισε τα προσόντα των λεκτόρων οι οποίοι πλέον «ισοτίμως με τα άλλα μέλη μετέχουν του ΔΕΠ και η συμμετοχή τους αυτή δεν προσκρούει στο άρθρο 16 του Συντάγματος.»

Πάντως, φορείς της ακαδημαϊκής ελευθερίας είναι όλοι οι διδάσκοντες, δηλαδή όχι μόνο οι καθηγητές αλλά και το λοιπό διδακτικό προσωπικό, άσχετα με την υπηρεσιακή θέση του ή τη νομική σχέση του με το συγκεκριμένο ΑΕΙ. Ελευθερία έρευνας και διδασκαλίας έχουν λοιπόν όχι μόνο οι καθηγητές όλων των βαθμίδων (τακτικοί, μόνιμοι, έκτακτοι, επίκουροι) αλλά και οι επιμελητές, βοηθοί και οι λέκτορες. Το Σύνταγμα προστατεύει

εξίσου το έργο τους εφόσον έχει ποιοτικά την ίδια αξία έστω κι αν είναι ποσοτικά ή τεχνικά διαφορετικό.*

7.1 α Η ιδιαίτερη νομική θέση του ακαδημαϊκού δάσκαλου ως «δημόσιου λειτουργού»

Η ανεξαρτησία του πανεπιστημίου βαίνει παράλληλα προς την ανεξαρτησία του διδακτικού προσωπικού. Αυτή την ανεξαρτησία εξασφαλίζει η ιδιαίτερη νομική θέση του καθηγητή ΑΕΙ ως «δημόσιου λειτουργού» όπως αναφέρθηκε ήδη.

Το Σύνταγμα του 1952 χαρακτήριζε τους καθηγητές των ΑΕΙ ως «δημόσιους υπαλλήλους». Η αλλαγή αυτή δεν είναι τυχαία: Υποδηλώνει τη βούληση του συντακτικού νομοθέτη να διαχωρίσει τους καθηγητές των ΑΕΙ από τους δημόσιους υπαλλήλους και να τονίσει την ιδιαίτερη σημασία του έργου τους και την προάσπιση της ακαδημαϊκής ελευθερίας, της οποίας η υλοποίηση προϋποθέτει προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία καθηγητών των ΑΕΙ. Ο δημόσιος λειτουργός έχει μια σχετική ανεξαρτησία όταν ασκεί το λειτούργημά του. Κατά το άρθρο 87 παρ. 2 του Συντάγματος για παράδειγμα «οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και τους Νόμους». Αντίθετα οι δημόσιοι υπάλληλοι τελούν εξ'ορισμού σε υπηρεσιακή σχέση υποταγής και υπηρεσιακής εξάρτησης γι' αυτό είναι υποχρεωμένοι να υπακούουν όχι μόνο στο Σύνταγμα και τους νόμους αλλά και στις διαταγές και οδηγίες των προϊσταμένων τους και υπόκεινται σε αυξημένους περιορισμούς της ελευθερίας της γνώμης πού απορρέουν από τη δημοσιοϋπαλληλική σχέση. «Το Σύνταγμα στο άρθρο 75, όταν ορίζει ότι ο ακαδημαϊκός δάσκαλος είναι δημόσιος λειτουργός ή ασκεί δημόσιο λειτούργημα, θέλει αναμφίβολα να τονίσει ότι δε δεσμεύεται από ιεραρχικές διαταγές και υπηρεσιακές οδηγίες σε ότι αφορά το περιεχόμενο και τη μέθοδο της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας.» αναφέρει ο σχετικά ο Μάνεσης (Η συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη 1980, σελ.687)

Έτσι, ο ακαδημαϊκός δάσκαλος έχει τόσο την ιδιότητα του δημόσιου λειτουργού όσο και αυτή του μέλους ενός αυτοδιοικούμενου ιδρύματος. Η νομική του θέση μοιάζει με εκείνη του δικαστή** και ο δικαστής, όταν ασκεί το δικαιοδοτικό έργο του είναι ανεξάρτητος και δε δεσμεύεται από διαταγές ή οδηγίες ανωτέρων του ή άλλων κυβερνητικών αρχών.

Εκτός όμως από λειτουργική ανεξαρτησία, ο ακαδημαϊκός δάσκαλος απολαμβάνει και προσωπικής ανεξαρτησίας. Το άρθρο 16 παράγραφος 6 β ορίζει ότι «οι καθηγητές των ΑΕΙ δε μπορούν να παντούν προτού λήξει σύμφωνα με το νόμο ο χρόνος υπηρεσίας τους παρά μόνο με τις ουσιαστικές προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 88 παρ. 4 και ύστερα από απόφαση συμβουλίου που αποτελείται κατά πλειοψηφία από ανώτατους δημόσιους λειτουργούς, όπως ο νόμος ορίζει.»

*Βλ. και Μάνεση Α. « Η Συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, σελ.69 ** Βλ. και Μάνεσης Α. «Η Συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας», Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, σελ.688, Δαγτόγλου Π. , Ατομικά Δικαιώματα α 1991 σελ.700-701

Και στο σημείο αυτό λοιπόν μοιάζουν με τους δικαστές. Η κατοχύρωση της μονιμότητας, αποτελεί μια σημαντική μορφή προστασίας της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Και στη χώρα μας και αλλού τα δικτατορικά καθεστώτα προσπάθησαν να χτυπήσουν την ακαδημαϊκή ελευθερία έρευνας και διδασκαλίας με απολύσεις δημοκρατικών καθηγητών.

Όμως το Σύνταγμα, εξομοιώνει κατά κάποιον τρόπο τους καθηγητές ΑΕΙ με τους δικαστικούς και στο θέμα της πειθαρχικής ευθύνης. Ενώ οι δημόσιοι υπάλληλοι απολύονται με απόφαση του υπηρεσιακού συμβουλίου (άρθρο 103 παράγραφος 4 Συντάγματος), οι καθηγητές των ΑΕΙ παύονται όπως και οι δικαστικοί « μόνο κατόπιν δικαστικής απόφασης» (άρθρο 88 παρ.4 Σ). και με τις συναφείς εγγυήσεις της δημοσιότητας και της ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας (άρθρο 93 παρ. 2 και 3 Σ).

Τέλος, οι ακαδημαϊκοί δάσκαλοι δεν υπάγονται στη γενική διάταξη του άρθρου 103 παρ. 1 Σ. : « Οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι εκτελεστές της θέλησης του κράτους και υπηρετούν το λαό, οφείλοντας πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στην πατρίδα» αλλά στις ειδικές διατάξεις του άρθρου 16. Εξάλλου στο άρθρο 16 παρ.1 β υπάρχει ο όρος «υπακοή» και όχι « πίστη». Για τη διαφορά μεταξύ των δύο αυτών εννοιών θα γίνει λόγος στη συνέχεια. Οι ακαδημαϊκοί δάσκαλοι δεν υπάγονται στον Υπαλληλικό Κώδικα (ν.1811/51 π.δ.611/77 αρ.2 παρ.2). Οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι οφείλουν πάντως να τηρούν το Σύνταγμα, κάτι που συνάγεται και από το άρθρο 16 σε συνδυασμό με το με το 120 παρ.2.

Όλες αυτές οι συνταγματικές ρυθμίσεις που αφορούν στη νομική θέση του ακαδημαϊκού δάσκαλου ως δημόσιου λειτουργού και όχι ως δημόσιου υπάλληλου είναι καθοριστικές για την εκπλήρωση του σκοπού της ακαδημαϊκής ελευθερίας.

Ο ακαδημαϊκός δάσκαλος οφείλει να διαφοροποιείται ως προς τη λειτουργική και προσωπική του ανεξαρτησία και από τους καθηγητές της μέσης εκπαίδευσης. Ο Μ.Στασινόπουλος είχε τονίσει (οπ, σελ.8-9) : « ο καθηγητής της ανώτατης εκπαίδευσης δεν εργάζεται μόνο ως διδάσκαλος υπάλληλος υπέχων πειθαρχικά ευθύνας, αλλά κυρίως ως επιστήμων , όστις , δια τας επιστημονικάς αυτού πεποιθήσεις και την ευπρεπιν εκδήλωσιν αυτών ουδεμίαν πρέπει να υπέχει ευθύνη»

Φυσικά και ο εκπαιδευτικός ως επιστήμονας δεν πρέπει να γίνεται άβουλο όργανο της εκάστοτε εξουσίας, όμως δεν έχει παρόλα αυτά μεγάλα περιθώρια πρωτοβουλίας. Πρέπει να διδάσκει ότι καθορίζει το επίσημο πρόγραμμα σπουδών και να υπακούει στις οδηγίες των προϊσταμένων του. Το σχολείο δεν είναι χώρος επιστημονικής έρευνας αλλά χώρος μάθησης. Εξάλλου κάτι τέτοιο επιβάλλει και η ηλικία των μαθητών του. Στο πανεπιστήμιο όμως τα πράγματα είναι διαφορετικά. Εκεί οι φοιτητές είναι πλέον ώριμοι και μπορούν να αξιολογήσουν και να κρίνουν τη γνώση που τους παρέχεται. Μετέχουν και οι ίδιοι στην επιστημονική έρευνα. Εξάλλου πώς θα υπήρχε πρόοδος στην επιστήμη αν ο ακαδημαϊκός καθηγητής ήταν υποχρεωμένος να διδάσκει απλά ότι έχει προκαθοριστεί, αν δεν υπάρχει αμφισβήτηση και ανάπτυξη όλων των απόψεων και ιδεών ακόμα και αυτών που είναι αντίθετων στην κρατούσα ιδεολογία;

Η επιστήμη δεν προάγεται πραγματικά παρά μόνο αν παραμένει ελεύθερη και απεριόριστη τόσο η έρευνα όσο και η δημόσια έκθεση των πορισμάτων της έρευνας καθώς και η συζήτηση για αυτά και η αντίρρηση. « Εκ της συγκρούσεως των ιδεών αναδίδεται πάντα το φως»(Στασινόπουλος Μιχ. « Η ελευθερία γνώμης των καθηγητών των Ανώτατων Σχολών,ΕΛΔ1957, σελ340)

7.2. ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

7.2 α Το δικαίωμα συμμετοχής των φοιτητών στην ακαδημαϊκή έρευνα και διδασκαλία

Φορείς της ακαδημαϊκής ελευθερίας είναι και οι διδασκόμενοι . Και αυτοί μετέχουν στην επιστημονική έρευνα και άρα έχουν δικαίωμα στην ελεύθερη επιστημονική έρευνα αλλά και στην ελευθερία της διδασκαλίας αφού, όπως επισημάνθηκε, ελευθερία της διδασκαλίας είναι η ελευθερία του «διδάσκειν» και του «διδάσκεσθαι» .

Ειδική αναφορά κάνει ο νομοθέτης στους φοιτητές- σπουδαστές. Στο άρθρο 16 παρ. 4 αναφέρει : « Το Κράτος ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται , καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους»

Επίσης, στο άρθρο 16 παρ.5 : « Ειδικός νόμος ορίζει όσα αφορούν τους φοιτητικούς συλλόγους και τη συμμετοχή φοιτητών σε αυτούς»

Οι φοιτητές συνδέονται με το πανεπιστήμιο με ειδική σχέση δημοσίου δικαίου που ιδρύεται με την εγγραφή και λύεται με την αποφοίτηση. Ο Ν.1268/1982 για τη « Δομή και Λειτουργία των ΑΕΙ» , στο άρθρο 29 αναφέρει : « Η ιδιότητα του φοιτητή του ΑΕΙ αποκτάται με την εγγραφή του στο ΑΕΙ και αποβάλλεται με τη λήψη του πτυχίου»

Ο Ν. 1268/1982 , έδωσε στους φοιτητές και τους εκπροσώπους τους θέση ισότιμη ή και υπερέχουσα από εκείνη των καθηγητών σε θέματα συμμετοχής τους ή συγκαθορισμού στο πρόγραμμα σπουδών ή στην επιλογή διδακτικού προσωπικού. Έτσι, στο άρθρο 8 αναφέρει : « Όργανα του Τμήματος είναι η Γενική Συνέλευση, το Δ.Σ Τμήματος και ο Πρόεδρος. 2^ο) Η Γενική Συνέλευση Τμήματος απαρτίζεται από το διδακτικό προσωπικό, εκπροσώπους των φοιτητών ίσους προς το 50% ....» . Επίσης, στο άρθρο 24 παρ. 6 αναφέρεται : « Αρμοδία για την κατάρτιση του προγράμματος σπουδών είναι η Γενική Συνέλευση Τμήματος.» . Αλλά και στο νόμο 2083/1992 για τον « Εκσυγχρονισμό της Ανώτατης Εκπαίδευσης» , στο άρθρο 3 για την εκλογή πρυτανικών αρχών και τις αρμοδιότητες του Πρυτάνεως προβλέπεται ότι : « ο πρύτανης και οι δύο αντιπρυτάνεις εκλέγονται από ειδικό σώμα εκλεκτόρων, που απαρτίζεται από το σύνολο των μελών ΔΕΠ του ΑΕΙ , εκπροσώπους των φοιτητών ίσους προς το 50%.....»

Τέλος, ο νόμος χορηγεί στους φοιτητικούς εκπροσώπους τη δυνατότητα να αξιολογούν τη διδακτική ικανότητα μελών ΔΕΠ και άλλων υποψηφίων.

Η συμμετοχή των φοιτητών στις παραπάνω διαδικασίες και οι σχετικές ρυθμίσεις του ν. 1268/1982 βρίσκουν αντίθετο τον Δαγτόγλου , ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά (Ατομικά Δικαιώματα, Α , 1991, σελ.707): « ...Δεν είναι λοιπόν νοητή ισότητα διδασκόντων και διδασκομένων... Από τη διαπίστωση αυτή προκύπτει, ότι το περιεχόμενο της ακαδημαϊκής ελευθερίας του φοιτητή είναι πολύ πιο περιορισμένο από εκείνο των πανεπιστημιακών διδασκάλων. Αυτό αφορά κυρίως την έρευνα ,την οποία ο φοιτητής δε μπορεί να ασκήσει αυτοδύναμα και για την οποία δεν έχει επομένως αξίωση . Αλλά και στη διδασκαλία μιας επιστήμης, που ο φοιτητής δε γνωρίζει ακόμη, δε μπορεί εύλογα να αξιώσει συμμετοχή ή δικαίωμα συγκαθορισμού του περιεχομένου και της μεθόδου της ή της συμπράξεως με αποφασιστική ψήφο στην κατάρτιση του προγράμματος σπουδών. Επίσης , δε μπορεί να συμπράττει αποφασιστικά ή έστω συμβουλευτικά στην εκλογή του ερευνητικού- διδακτικού προσωπικού, να έχει σημαντική ή καν αποφασιστική συμμετοχή στην εκλογή και λειτουργία των πανεπιστημιακών οργάνων. Η σύμπραξη των φοιτητών

αφορά κυρίως την διαμόρφωση της φοιτητικής ζωής» Και παρακάτω : « Τα συμπεράσματα αυτά... απορρέουν .. από την προσανατολισμένη στο Σύνταγμα σκέψη , ότι ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί το πανεπιστήμιο πρέπει να εξασφαλίζει και να προάγει – και όχι να παρεμποδίζει- την εκπλήρωση των σκοπών του, δηλαδή της αναπτύξεως της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας.»

Κάνοντας κριτική στον νόμο 1268/1982 ο κ. Δαγτόγλου αναφέρει : « Η σύμπραξη των φοιτητών στην εκλογή και λειτουργία των πανεπιστημιακών οργάνων, ξεπερνά κατά πολύ τα λειτουργικά όρια που θέτει η ανάπτυξη και η προαγωγή της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας, η οποία , κατά το Σύνταγμα, αποτελεί υποχρέωση του Κράτους.» (Ατομικά Δικαιώματα, Α , 1991, σελ.708).

Κατά τη γνώμη μου, οι φοιτητές ως μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας, της οποίας αποτελούν μάλιστα το πλέον πολυάριθμο τμήμα , δε θα μπορούσαν να μην έχουν συμμετοχή σε θέματα τόσο αποφασιστικής σημασίας και για αυτούς τους ίδιους. Το δικαίωμα του «διδάσκεσθαι» δεν αφορά μόνο την ελεύθερη επιλογή επιστήμης και πανεπιστημίων ή της παρακολούθησης μαθημάτων και της απόκτησης των γνώσεων και εξάσκησης της έρευνας και της κριτικής (Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, Α , 1991, σελ.706). Είναι και αυτό φυσικά, αλλά όχι μόνο. Η ελευθερία διδασκαλίας αφορά και το τι διδάσκεται ο φοιτητής και με ποιόν τρόπο.

Στο σύγχρονο πανεπιστήμιο ο φοιτητής που θα εισέλθει μετά από επίπονη προσπάθεια του ίδιου και μεγάλη συνήθως οικονομική δαπάνη της οικογένειάς του, δε σπουδάζει μόνο για να αποκτήσει γνώσεις, να φιλοσοφήσει, να στοχαστεί. Τον ενδιαφέρει να γίνει ολοκληρωμένος άνθρωπος πνευματικά αλλά και κατάλληλα εφοδιασμένος για να εξασφαλίσει την επαγγελματική του αποκατάσταση. Το πανεπιστήμιο δεν είναι μια στάση στη ζωή του, ένα « πέρασμα» , όπως περίπου αναφέρει ο Δαγτόγλου («...ο φοιτητής είναι συνήθως περαστικός από το πανεπιστήμιο...» Ατομικά Δικαιώματα, Α , 1991, σελ.707) αλλά από αυτό εξαρτάται μεγάλο μέρος της μελλοντικής του ζωής. Είναι λίγοι οι φοιτητές εκείνοι που έχουν λύσει τα ζητήματα της επαγγελματικής τους αποκατάστασης και σπουδάζουν μόνο για να αποκτήσουν γνώσεις. Το τι εφόδια λοιπόν θα δώσει το πανεπιστήμιο στο φοιτητή για να επιτύχει βγαίνοντας στην επαγγελματική του ζωή , είναι ένα θέμα για το οποίο πρέπει φυσικά να έχει λόγο. Άρα, το τι διδάσκεται ο φοιτητής και με ποιόν τρόπο, είναι και δικό του θέμα.

Ο Μάνεσης αναφέρει σχετικά*: « ... οι φοιτητές δεν είναι απλώς αντικείμενο μετάδοσης γνώσεων, δηλαδή "καταναλωτές " γνώσεων αλλά και "παραγωγοί" τους , δηλαδή παράγοντες της εκπαιδευτικής έρευνας και διδασκαλίας. Και έχουν δικαίωμα να ενδιαφέρονται με ποιόν τρόπο αυτές ασκούνται. Έχουν άλλωστε προς τούτο άμεσο συμφέρον , ιδίως στα σύγχρονα μαζικά πανεπιστήμια, όπου δεν καλλιεργείται απλώς η "καθαρή επιστήμη" αλλά οι φοιτητές καταρτίζονται ιδίως για να εξασφαλίσουν επαγγελματική αποκατάσταση.»

*Μάνεσης Α« Η Συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980 σελ.700,**ΣτΕ 2085/84 ΤοΣ1984,650-651

Οι φοιτητές όπως αναφέρει και ο Μάνεσης στο παραπάνω απόσπασμα είναι συμμετοχοί στο ερευνητικό- διδακτικό έργο των καθηγητών και του λοιπού διδακτικού προσωπικού . « Είναι σήμερα αδιανόητο οι φοιτητές να αντιμετωπίζονται ως συνδεδεμένοι με τα ΑΕΙ μόνο με σχέση χρήσεως και ως τελούντες, για τούτο , σε μια ειδική σχέση εξουσίασης, όπως περίπου οι χρησιμοποιούντες άλλα ιδρύματα , π.χ. οι επισκέπτες ενός μουσείου ή μιας βιβλιοθήκης ή οι άρρωστοι ενός νοσοκομείου ή οι τρόφιμοι ενός ασύλου ή μιας φυλακής...σχέση συνεργασίας λοιπόν και όχι εξουσίας πρέπει να είναι η σχέση διδασκόντων – διδασκομένων.» συμπληρώνει ο Μάνεσης.

Το γεγονός λοιπόν ότι ο φοιτητής δε μπορεί να ασκήσει αυτοδύναμα έρευνα δεν αρκεί να δικαιολογήσει την άποψη ότι δε μπορεί να έχει αξίωση για αυτή. Εξάλλου και το ότι ακόμη δεν είναι γνώστης της επιστήμης που διδάσκεται δεν τον εμποδίζει καθόλου από το να έχει συμμετοχή ή δικαίωμα συγκαθορισμού του περιεχομένου και της μεθόδου της. Η σύμπραξη των φοιτητών σε θέματα όπως η διαμόρφωση του προγράμματος σπουδών και η συμμετοχή τους στα όργανα της διοίκησης των ΑΕΙ όχι μόνο δεν παρεμποδίζει αλλά αντίθετα ενισχύει και προάγει την εκπλήρωση του σκοπού του πανεπιστημίου.

Εκτός από το νόμο 1268/1982 και το ΣτΕ αρνήθηκε να αναγνωρίσει τη λειτουργική ανάγκη μιας προεξέχουσας θέσης των καθηγητών. Δέχθηκε ότι : « καμιά από τις ομάδες αυτές δε μπορεί εκ των προτέρων και για κάθε θέμα να διεκδικήσει θέση υπεροχής με αυξημένο ποσοστό ψήφων...» και ειδικότερα, κατά την πρωτανική εκλογή , « οι καθηγητές δεν απαιτείται στο εκλεκτορικό σώμα να έχουν προέχουσα θέση με αυξημένο έναντι άλλων ομάδων ποσοστό ψήφων»

Αλλά και με την απόφαση 1731/86, το ΣτΕ (ορθά) κρίνει ότι: « η συμμετοχή εκπροσώπων των φοιτητών στη Γενική Συνέλευση Τμήματος κατά τη διαδικασία εκλογής μελών διδακτικού- ερευνητικού προσωπικού και ειδικότερα η παρουσία κατά την κοινή συνεδρίαση της γενικής συνέλευσης και των εκλεκτόρων με τη δυνατότητα να υποβάλλουν ερωτήσεις και να αιτιολογούν το διδακτικό έργο των υποψηφίων ευρίσκει έρεισμα στην αρχή της πλήρους αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ (άρθρο 16 παρ.5) στην οποία ερείδεται το σύγχρονο σχήμα του πανεπιστημίου των ομάδων, λειτουργική προϋπόθεση του οποίου είναι η συλλογική συμμετοχή στα συλλογικά όργανα των εκπροσώπων κάθε ομάδας.(κύριου διδακτικού προσωπικού - λοιπού διδακτικού προσωπικού- φοιτητών)»

Στο σημείο αυτό γίνεται ξεκάθαρη η ανάγκη που υπάρχει για ισχυρό , μαζικό φοιτητικό κίνημα, με προοδευτικούς συλλόγους , αφού μέσω αυτών γίνεται δυνατή η εκπροσώπηση των φοιτητών στα όργανα συνδιοίκησης των ΑΕΙ. Οι φοιτητές , κατά την ανάδειξη των εκπροσώπων τους , κυρίως μέσα από τις φοιτητικές εκλογές, πρέπει να έχουν συνείδηση ότι με τον τρόπο αυτό γίνονται κι αυτοί συμμετοχοί στις διαδικασίες που αναφέρθηκαν παραπάνω και άρα έχουν ευθύνες για τον τρόπο που ασκείται η ακαδημαϊκή ελευθερία από την πλευρά τους.

7.2 β Οι φοιτητικοί σύλλογοι.

Στα μικτά δικαιώματα των φοιτητών ανήκει και το δικαίωμα του συνεταιρίζεστε που ασκείται μέσα από τους φοιτητικούς συλλόγους όπως προβλέπει το άρθρο 16 παρ.5 : « Ειδικός νόμος ορίζει όσα αφορούν τους φοιτητικούς συλλόγους και τη συμμετοχή φοιτητών σε αυτούς».Η μνεία των φοιτητικών συλλόγων γίνεται με προσεκτικό τρόπο,

αφού το Σύνταγμα αναθέτει στο νομοθέτη να ορίσει τα σχετικά με αυτούς και τη συμμετοχή των σπουδαστών σε αυτούς. Ωστόσο, η ρητή αναφορά τους στη διάταξη που είναι αφιερωμένη στην ανώτατη εκπαίδευση αφενός πιστοποιεί τη στενή σχέση τους με τα ΑΕΙ και αφετέρου νομιμοποιεί τη ύπαρξη και τη δράση τους στον πανεπιστημιακό χώρο.

7.2 γ Η θεσμική προσαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων των φοιτητών στο πλαίσιο του θεσμού του αυτοδιοικούμενου πανεπιστημίου.

Τα ΑΕΙ αποτελούν χώρο μέσα στον οποίο οι φοιτητές ασκούν συνταγματικά δικαιώματα σύμφωνα με την εκπαίδευση. Τα συνταγματικά δικαιώματα των φοιτητών ασκούμενα στον πανεπιστημιακό χώρο προσαρμόζονται θεσμικά και περιορίζονται μόνο κατά το μέτρο, που επιβάλλεται από την αιτιώδη συνάφεια. Τα δικαιώματα των φοιτητών ασκούμενα στον πανεπιστημιακό χώρο συνιστούν «μικτά» δικαιώματα, τα οποία διέπονται από τις ρυθμίσεις του άρθρου 16 και τις σχετικές συνταγματικές διατάξεις. Στην κατηγορία αυτή ανήκει όπως αναφέρθηκε, το δικαίωμα του συνεταιρίζεστε των φοιτητών και το δικαίωμα του συνέρχεσθαι μέσα και έξω από τους πανεπιστημιακούς χώρους. Ο φοιτητής έχει αξίωση ίσης μεταχείρισης, που θεμελιώνει αντίστοιχη υποχρέωση του εκπαιδευτικού ιδρύματος και δεσμεύει τον κοινό νομοθέτη, ο οποίος δε μπορεί να εισάγει ευνοϊκές ή δυσμενείς διακρίσεις βασιζόμενος σε κριτήρια, που απαγορεύει το Σύνταγμα, όπως το φύλο. Ο φοιτητής έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητα του και να συμμετέχει στην εκπαιδευτική- φοιτητική ζωή και έξω από αυτή σεβόμενος τα δικαιώματα των άλλων, το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη. Από την εγγραφή του έχει αξίωση παροχής εκπαίδευσης χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής ή γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Η ιδιότητα του φοιτητή δε μπορεί να εξαρτάται από το θρησκευτικό ή πολιτικό του πιστεύω. Το απαραβίαστο της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης εφαρμόζεται και στον πανεπιστημιακό χώρο. *

* βλ. Δημητρόπουλο Α. « Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου», τόμος 3 σελ. 172

8.ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΟΥ «ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ ΥΠΑΚΟΗΣ» ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ.

8.1 Το « καθήκον υπακοής» στο σύνταγμα και τα όριά του

Κατά το άρθρο 16 παρ. 1, « η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον υπακοής στο Σύνταγμα». Αυτή η διάταξη υιοθετήθηκε από το άρθρο 5 παράγραφος 3 του Συντάγματος του 1945 της Δυτικής Γερμανίας, το οποίο όμως κάνει λόγο για « πίστη στο Σύνταγμα». Αυτό το άρθρο ορίζει « Η Τέχνη , η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία δεν απαλλάσσουν από του καθήκοντος πίστεως προς το Σύνταγμα». Αλλά και στο δικό μας Σύνταγμα , στο άρθρο 103 περ.1 αναφέρεται : « οι δημόσιοι υπάλληλοι οφείλουν πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στην πατρίδα»

Στη χώρα μας η «ρήτρα πίστης» που υπάρχει στο γερμανικό σύνταγμα προβλεπόταν στο Κυβερνητικό Σχέδιο Συντάγματος καθώς και στο τελικό που είχε εγκριθεί από την Ολομέλεια της Επιτροπής Συντάγματος . Τελικά αντικαταστάθηκε η λέξη «πίστη» με τη λέξη «υπακοή» και αυτό χάρη στην επιμονή των κομμάτων της αντιπολίτευσης και μετά από πρόταση των βουλευτών Ε. Παπανούτσου και Δ. Τσάτσου.

Η διαφορά ανάμεσα στους όρους «πίστη» και «υπακοή» είναι ουσιώδης από νομική άποψη. Βέβαια και στις δύο περιπτώσεις, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο: η τήρηση του Συντάγματος που αποτελεί εξάλλου καθήκον όλων των πολιτών. Όμως , όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μάνεσης , (Η Συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, σελ.682):« Η υπακοή εντοπίζεται σε εξωτερική συμπεριφορά , σύμφωνη με το Σύνταγμα , αντικειμενικά και εύκολα εξακριβώσιμη και ελεγκτή. Και απολύγει στην τήρηση του Συντάγματος με τρόπο αρνητικό, δηλαδή στη « μη παράβασή» του... Με τη διάταξη του άρθρου 16 παρ. 1 εδάφιο β ο συντακτικός νομοθέτης αρκείται λοιπόν στην εξωτερική συμμόρφωση του συγκεκριμένου προσώπου αδιαφορώντας για τα εσωτερικά της κίνητρα.»

Ο όρος «πίστη» όμως , θα σήμαινε ότι ο συντακτικός νομοθέτης ενδιαφέρεται για το «ενδιάθετο φρόνημα» , την εσωτερική στάση συνείδησης, απαιτώντας την «ένθερμη» και «εκ πεποιθήσεως» τήρηση του Συντάγματος, παρόμοια με την «έργω εκδηλούμενη» που όριζαν τα δύο δικτατορικά καθεστώτα του 1968 και του 1973 στο άρθρο 193 στο άρθρο 123 παρ.1.

Κάτι τέτοιο θα έδινε τη δυνατότητα στον κοινό νομοθέτη ή και στη διοίκηση (με εξουσιοδότηση) να ελέγχει, να καθορίζει και να εξαναγκάζει την « πίστη προς το Σύνταγμα»

Αλλά μια προσθήκης «ρήτρας πίστης» στο άρθρο 16 θα σήμαινε και απαίτηση θετικής μέριμνας εκ μέρους του ακαδημαϊκού δασκάλου για την εκ μέρους των άλλων τήρηση του Συντάγματος, δηλαδή προάσπιση του Συντάγματος. Αυτό όμως δε μπορεί να απαιτηθεί στο πλαίσιο της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας « όχι μόνο γιατί η ελευθερία επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας είναι συνυφασμένη με την κριτική θεώρηση των αντικειμένων τους η ελευθερία επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας είναι, ουσιαστικά, ελευθερία της ελευθερίας και της αμφισβήτησης τόσο εκ μέρους των διδασκόντων και διδασκόμενων αλλά και γιατί οποιαδήποτε «πίστη», αφού στηρίζεται εξ ορισμού σε εξωλογικά στοιχεία, είναι ασυμβίβαστη με την επιστήμη και δεν αποτελεί απλώς

περιορισμό αλλά άρνηση της επιστήμης, η οποία είναι γνώση και δουλεύει με την απόδειξη.» *

Η σχετική διάταξη είχε εισαχθεί στη Γερμανία εν όψει της εμπειρίας του μεσοπολέμου, όπου πανεπιστημιακοί δάσκαλοι έκαναν κατάχρηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας για να γελοιοποιήσουν και να υπονομεύσουν με δήθεν επιστημονικά επιχειρήματα τη νέα ακόμα φιλελεύθερη δημοκρατία.** Στο Σύνταγμά μας όμως, ούτως ή άλλως υπάρχει γενική απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης δικαιωμάτων (άρθρο 25 παρ. 3 : "Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται.") που καλύπτει πλήρως και τη μη απαλλαγή της ακαδημαϊκής ελευθερίας από το καθήκον υπακοής στο Σύνταγμα. Τέτοιες διατάξεις όπως αυτή του άρθρου 5 παρ.3 του Θεμελιώδη Νόμου της Βόννης επιδέχονται και οι ίδιες καταχρηστική εφαρμογή , κάτι που, είχε γίνει στη Δ.Γερμανία με την « απαγόρευση επαγγέλματος» (Berufsverbot) και τον αποκλεισμό ή την απομάκρυνση ακαδημαϊκών δασκάλων για έλλειψη πίστης στο Σύνταγμα.

Επομένως, η διαφορά « πίστης» και « υπακοής» είναι πράγματι ουσιώδης. Η υιοθέτηση τελικά της λέξης «υπακοή» συμπληρώνει και δεν περιστέλλει την ακαδημαϊκή ελευθερία « *Το καθήκον υπακοής στο Σύνταγμα δεν επιβάλλει βασικά στον ακαδημαϊκό δάσκαλο παρά μόνο την υποχρέωση επιστημονικότητας στην έρευνα και διδασκαλία*». (Μάνεσης Αριστόβουλος« Η Συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, σελ.683). Έτσι λοιπόν το «καθήκον υπακοής», σε καμία περίπτωση δεν αποκλείει την επιστημονική κριτική και των ίδιων διατάξεων του Συντάγματος αλλά και των κοινωνικοοικονομικών βάσεων και θεωριών της κρατικής εξουσίας που είναι οργανωμένη με το Σύνταγμα.

Σε καμία , τέλος περίπτωση, το «καθήκον υπακοής» δε σημαίνει υπακοή σε οδηγίες , διαταγές ή γνώμες των εκάστοτε κυβερνήσεων. Ούτε με νόμο, ούτε με διοικητική πράξη ή δικαστική απόφαση μπορεί να απαγορευτεί ή υπαγορευθεί , άμεσα ή έμμεσα στους ακαδημαϊκούς δασκάλους η υποστήριξη οποιωνδήποτε θεωριών ή απόψεων .

* Μάνεσης Α« Η Συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη,σελ 683

** βλ. και Δαγτόγλου Π Ατομικά Δικαιώματα Α, 1991,σελ.711

8.2 Η ακαδημαϊκή ελευθερία και οι σκοποί της παιδείας του άρθρου 16 παρ.2

Η άσκηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας δε δεσμεύεται ιδεολογικά από τους σκοπούς της παιδείας όπως διατυπώνονται στο άρθρο 16 παρ. 2 του Συντάγματος: « Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων , την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους πολίτες.»

Για να γίνει κατανοητό το νόημα αυτής της διάταξης πρέπει καταρχήν να επισημανθεί ότι σύμφωνα με την παλαιότερη διάταξη του άρθρου 16 παρ. 2 που είχε διατυπωθεί μέσα στο κλίμα του εμφυλίου, « η διδασκαλία εις πάντα τα σχολεία της μέσης εκπαίδευσης πρέπει να γίνεται επί τη βάση των ιδεολογικών κατευθύνσεων του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού». Και ναι μεν αυτή η διάταξη δεν αφορούσε άμεσα την ανώτατη εκπαίδευση, ωστόσο μετά από υπόμνημα της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Αθηνών στις 29.11.49 στην Επιτροπή Συντάγματος για να ζητήσει να θεσπισθεί ότι « η πανεπιστημιακή εκπαίδευση είναι εθνική», η Επιτροπή Συντάγματος υποχρεώθηκε να αντιμετωπίσει το θέμα.

Και εάν τελικά δεν υιοθέτησε τη ρητή επέκταση της διάταξης περί ιδεολογικών κατευθύνσεων του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού στην ανώτατη εκπαίδευση, αυτό έγινε γιατί θεώρησε ότι οι σκοποί της πανεπιστημιακής διδασκαλίας προσδιορίζονται διαμέσου του υπαλληλικού καθήκοντος, έμμεσα αλλά και σαφώς από την «πίστη και αφοσίωση εις τα εθνικά ιδεώδη» του άρθρου 100 του Συντάγματος του 1952 .

Το νέο Σύνταγμα του 1974, δεν επανέλαβε φυσικά αυτούσια αυτή τη διάταξη που είχε στο μεταξύ υιοθετηθεί και από τα δικτατορικά «συνταγματικά» κείμενα του 1968 και του 1973. Έτσι τελικά στο άρθρο 16 παρ. 2, σα σκοπός της παιδείας προστέθηκε τελικά και η «ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης». Αυτή η κατά τον Δαγτόγλου « πομπώδης και εν όψει των ελληνοχριστιανικών ανοσιουργημάτων της απριλιανής δικτατορίας απαράδεκτη» διάταξη (Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα Α, 1991,σελ.712) δεν είχε σκοπό μάλλον να περιορίσει την ακαδημαϊκή ελευθερία με την έννοια ότι δε θα μπορούσαν πλέον να διδαχθούν και να υποστηριχθούν επιστημονικές θεωρίες και γνώμες ασυμβίβαστες με ορισμένες θρησκευτικές ή απόψεις ή κοσμοθεωρητικές πολιτικές αντιλήψεις. Κάτι τέτοιο δεν ανταποκρινόταν στη βούληση του συντακτικού νομοθέτη, όπως προκύπτει από το σύνολο των διατάξεων του νέου Συντάγματος .Αν δε είχε την έννοια ότι ο ακαδημαϊκός δάσκαλος δε μπορεί να προβαίνει σε επιστημονικές έρευνες και σε διδασκαλία των πορισμάτων τους , παρά μόνο εάν έτσι συμβάλλει στην ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης, αυτό δε θα αποτελούσε απλά περιορισμό αλλά αναίρεση της ακαδημαϊκής ελευθερίας.

Η τροποποίηση της διατύπωσης του άρθρου 16 παράγραφος 2 έγινε βασικά από σεβασμό στην παράδοση και δεν έχει σκοπό να δώσει ιδεολογικό προσανατολισμό στην έρευνα και διδασκαλία.

8.3 Οριοθέτηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας.

Πέρα από το καθήκον υπακοής στο Σύνταγμα, στο άρθρο 16 δεν αναφέρονται άλλες δεσμεύσεις της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Έτσι, το άρθρο 16 παρ 1 εντάσσεται στην κατηγορία των συνταγματικών δικαιωμάτων που δεν περιλαμβάνουν επιφύλαξη νόμου. Ωστόσο, η απουσία ρητών περιορισμών δε συνεπάγεται και τη χωρίς φραγμούς άσκηση του δικαιώματος. Και για την ακαδημαϊκή ελευθερία ισχύουν οι γενικές οριοθετήσεις που εφαρμόζονται σε όλα τα συνταγματικά δικαιώματα, δηλαδή «τα δικαιώματα των άλλων», το ίδιο το Σύνταγμα, τα χρηστά ήθη, η απαγόρευση κατάχρησης δικαιώματος του άρθρου 25 παρ.3 και η κοινωνική οριοθέτηση. Έτσι προσδιορίζεται, δηλαδή καθορίζεται ουσιαστικά το γενικό περιεχόμενο της ακαδημαϊκής ελευθερίας.

8.4 Η κανονιστική εξουσία του νομοθέτη

Η ακαδημαϊκή ελευθερία διδασκόντων και διδασκόμενων, (όπως και όλες οι υπόλοιπες συνταγματικές ελευθερίες) δεν περιλαμβάνει την ελευθερία παραβάσεως των γενικών νόμων. Από την άλλη, προστατεύεται έναντι του νομοθέτη, ο οποίος δε μπορεί με νόμο να καταστήσει αδύνατη ή να δυσχεράνει δυσανάλογα την επιστημονική έρευνα και διδασκαλία. Έτσι έκρινε και το ΣτΕ με την 2786/84 απόφασή του όπου αναφέρει : « η ακαδημαϊκή έρευνα είναι ως προς το περιεχόμενο και τη μέθοδο της διδασκαλίας και της έρευνας απόλυτη και ισχύει έναντι πάντων, μη επιδεχόμενη άλλους περιορισμούς από εκείνους που απορρέουν από την υποχρέωση σεβασμού εκ μέρους του πανεπιστημιακού δασκάλου ή ερευνητή των άλλων διατάξεων του Συντάγματος.» Βέβαια, κατά την άσκηση της έρευνας και της διδασκαλίας ο φορέας της ακαδημαϊκής ελευθερίας πρέπει να σέβεται τους νόμους και τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα. δε μπορεί δηλαδή να διαπράξει ατιμωρητί εσχάτη προδοσία ή εγκλήματα κατά της τιμής. Μόνο η δυσφήμιση κατά τη διενέργεια έρευνας ή διδασκαλίας μπορεί να θεωρηθεί εκδήλωση που λαμβάνει χώρα « χάριν διαφύλαξης δικαιώματος ή άλλου δεδικαιολογημένου ενδιαφέροντος» και συνεπώς να μη συνιστά κατά το άρθρο 367 Π.Κ. άδικη πράξη.

8.5 Περιορισμοί της ακαδημαϊκής ελευθερίας από την ίδια την οργάνωση και τη δομή των ΑΕΙ

Στην ανάπτυξη που προηγήθηκε έχει γίνει λόγος για τους περιορισμούς στην άσκηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας κυρίως από την ίδια την οργάνωση και τη δομή του αυτοδιοικούμενου πανεπιστημίου ή άλλου ΑΕΙ αλλά και από τις ειδικές σχέσεις που συνδέουν διδακτικό προσωπικό και φοιτητές μεταξύ τους και με το ΑΕΙ.

Οι κανονισμοί κάθε ΑΕΙ, το πρόγραμμα σπουδών, το ωράριο λειτουργίας, οι ώρες διδασκαλίας, τα τεχνικά μέσα που διαθέτει το κάθε ίδρυμα, περιορίζουν την ακαδημαϊκή ελευθερία καθηγητών και φοιτητών.

Οι πανεπιστημιακοί, όπως αναφέρθηκε, δεν είναι κοινοί δημόσιοι υπάλληλοι αλλά δημόσιοι λειτουργοί και επομένως δεν εφαρμόζεται σε αυτούς το άρθρο 103 παρ. 1 Σ, ούτε ο Υπαλληλικός Κώδικας αλλά ειδική νομοθεσία. Κατά το άρθρο 2 παρ.2 του νόμου 1268/82, «δεν επιτρέπεται η επιβολή ορισμένων μόνο επιστημονικών απόψεων και ιδεών και η διεξαγωγή απόρρητης έρευνας».

Δε μπορούν δηλαδή οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι να χρησιμοποιούν την εξουσία που τους δίνει η θέση τους για να κάνουν προπαγάνδα ή να είναι μονοδιάστατοι στη διδασκαλία τους.

Παραπληροφόρηση, προπαγάνδα, λογοκρισία, δεν έχουν θέση στο πανεπιστήμιο, δεν καλύπτονται από την ακαδημαϊκή ελευθερία, και επομένως δεν πρέπει να γίνονται ανεκτά. Παράλληλα, οι πανεπιστημιακοί οφείλουν να ανακοινώνουν τα πορίσματα των ερευνών τους γιατί μόνο τότε προωθείται η επιστήμη. Προσωπικές σκοπιμότητες δεν έχουν θέση στο επίπεδο της έρευνας και διδασκαλίας.

9. ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η πολιτική συνδέονται άμεσα ειδικά στην εποχή μας πού η επιστήμη έχει γίνει κινητήρια δύναμη όχι μόνο της τεχνικής αλλά και της κοινωνικοπολιτικής προόδου. «Σήμερα οι επιστήμονες δεν ερευνούν και ερμηνεύουν απλά τον κόσμο αλλά προσπαθούν να τον αλλάξουν.» *

Εδώ βέβαια πρέπει να γίνει μια προσέγγιση της έννοιας της πολιτικής. Νομίζω ότι η διάκριση που επιχειρεί ο Δημήτριος Ευρυγένης** σε πολιτική με τη στενή και πολιτική με την ευρεία έννοια βοηθάει αρκετά στην καλύτερη ανάλυση του θέματος. Έτσι πολιτική με τη στενή έννοια είναι η ένταξη σε ένα πρακτικά συγκεκριμένο πολιτικό σχηματισμό ή πολιτικό πρόγραμμα, ακόμα περισσότερο η ταύτιση με αυτά . Με την ευρεία έννοια ο όρος πολιτική σημαίνει το συνολικό αφηρημένο πολιτικό φαινόμενο, τις κατηγορίες του πολιτικώς είναι και του πολιτικώς δέοντος.

Και σίγουρα η πολιτική με τη στενή έννοια του όρου δεν έχει καμία σχέση με τη δημοκρατική έννοια της παιδείας .Η πανεπιστημιακή έρευνα και διδασκαλία δεν είναι δυνατόν να υποτάσσεται στην υπηρεσία ενός συγκεκριμένου πολιτικού σχηματισμού ή κόμματος ακόμα .Κάτι τέτοιο ο Ευρυγένης το παρομοιάζει με την « *κατευθυνόμενη εκτόξευση ενός βέλους που λέγεται σπουδαστής και πνευματικό κάρφωμά του πάνω σε ένα συγκεκριμένο πολιτικό στόχο.*» Μια τέτοια διδακτική μέθοδος είναι επιτυχημένη όταν κερδίζει ιδεολογικά όσο περισσότερους φοιτητές γίνεται. Όμως, σκοπός της ακαδημαϊκής διδασκαλίας στα πλαίσια της ακαδημαϊκής ελευθερίας είναι να μάθει τους φοιτητές να σκέπτονται και να κρίνουν ακόμα κι αν τελικά διαφωνήσουν με τις απόψεις των καθηγητών τους.

Από την άλλη , η πολιτική με την ευρεία έννοια, όπως ορίστηκε παραπάνω , έχει εντελώς άλλο ρόλο στα πλαίσια του πανεπιστημίου . Αφορά την εισαγωγή της πολιτικής σκέψης στην πανεπιστημιακή διδασκαλία και έρευνα, αλλά και την ολοκληρωμένη καταμέτρηση των πολιτικών συνεπειών της επιστημονικής γνώσης. Ο επιστήμονας έχει υποχρέωση να ελέγχει, να μετρά τις πολιτικές συνέπειες της γνώσης που δημιουργεί ή μεταδίδει. «Γιατί η γνώση είναι εξουσία», όπως έλεγε ο Bacon. Άρα είναι αναγκαίος ο πολιτικός έλεγχος της επιστημονικής γνώσης. Η συστηματική καλλιέργεια της πολιτικής ευθύνης του επιστήμονα πρέπει να αποτελεί αναφαίρετο συστατικό της πανεπιστημιακής διδακτικής λειτουργίας.

*βλ. Κ. Μαρξ , Θέσεις στον Feuerbach , ιδίως θέση 11.

**Ευρυγένης Δημήτριος «Πανεπιστημιακή Διδασκαλία και Πολιτική», Αρμ. 1975, σελ.2

Δε μπορούμε λοιπόν να μιλάμε πλέον για διάκριση μεταξύ «καθαρής» επιστήμης και πολιτικής, μεταξύ επιστήμης και αξιολογικών κρίσεων του επιστήμονα. Αντιθέτως, επιβάλλεται ο ακαδημαϊκός δάσκαλος να προβαίνει σε τέτοιες κρίσεις. Ο Μ.Στασινόπουλος αναφέρει σχετικά (οπ σ. 24) : « το δικαίωμα προς έκφραση τοιούτων αξιολογικών κρίσεων αναμφιβόλως περιλαμβάνεται εις την ελευθερίαν της ακαδημαϊκής διδασκαλίας». Ο ακαδημαϊκός καθηγητής , έχει καθήκον να εκφράζει τέτοιες αξιολογικές κρίσεις. Ο Μ. Στασινόπουλος προσθέτει : « Διδασκαλία απλώς περιγραφική, άχρωμη και άοσμη , δηλαδή «φρόνιμη» , που αποφεύγει να θίξει νευραλγικά σημεία , κακώς κείμενα ή αμφιλεγόμενα, για να μην εκτεθεί ο διδάσκων είναι μόνον εν άψυχον ομοίωμα διδασκαλίας, το οποίο δεν ικανοποιεί το σκοπό για τον οποίο η ακαδημαϊκή ελευθερία καθιερώθει». Δεν ταιριάζει στον ακαδημαϊκό δάσκαλο η εικόνα ενός άβουλου, φοβισμένου απέναντι στην εξουσία πολίτη, ο οποίος χρησιμοποιεί την τεχνοκρατική « ουδετερότητά» του σαν εύσχημο φίμωτρο που δείχνει όμως την ασχήμια του χαρακτήρα και την ευτέλεια του ήθους του.**

Στο σημείο αυτό έχει ενδιαφέρον ένα απόσπασμα από το δοκίμιο του Μπέρτολντ Μπρεχτ « Παρατηρήσεις για το έργο : "η ζωή του Γαλιλαίου"». Το απόσπασμα αναφέρεται στις ημέρες λίγο μετά τη ρίψη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα και περιγράφει το κλίμα που επικρατεί στον επιστημονικό κόσμο των ΗΠΑ. Έχει γραφτεί το 1946: *«Η ελευθερία της έρευνας, η ανταλλαγή των ανακαλύψεων , η διεθνής κοινωνία των ερευνητών, όλα είχαν νεκρωθεί από το κράτος που ενέπνεε μεγάλη δυσπιστία. Μεγάλοι φυσικοί εγκατέλειπαν , σα να δραπέτευαν, τις θέσεις τους στην υπηρεσία της πολεμόχαρης κυβέρνησης τους. Ένας από τους πιο διάσημους δέχτηκε μια διδασκαλική θέση που τον ανάγκαζε να σπαταλά τις ώρες του για τη διδασκαλία των πιο στοιχειωδών αρχικών βάσεων, μόνο και μόνο για να μην είναι αναγκασμένος να εργάζεται υπό τις διαταγές αυτών των αρχών. Είχε γίνει ύβρις το να ανακαλύπτει κανείς κάτι...»*

Ο Μπρεχτ περιγράφει ακριβώς την προσβολή της ακαδημαϊκής ελευθερίας με αφορμή ένα πολιτικό γεγονός, τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και τη βόμβα στη Χιροσίμα αλλά και τον έντονο κρατικό παρεμβατισμό στο έργο του ακαδημαϊκού δάσκαλου . Ακριβώς αυτόν τον φοβισμένο δάσκαλό περιγράφει ο Μπρεχτ που προτιμά να περιορίσει , να σταματήσει τελικά την επιστημονική έρευνα και διδασκαλία από το να εναντιωθεί στην εξουσία. Όμως, στοιχείο της ακαδημαϊκής ελευθερίας είναι η αναγνώριση και η κατοχύρωση της πολλαπλότητας (πλουραλισμού) των επιστημονικών θεωριών και απόψεων και συνεπώς της ελευθερίας του επιστημονικού διαλόγου, πράγμα που δε συμβιβάζεται ούτε με την - άμεση ή έμμεση , επίσημη ή ανεπίσημη – ταύτιση της κρατικής εξουσίας με ορισμένη κοσμοθεωρία και ούτε με την εκ μέρους της λήψη διοικητικών ή δικαστικών μέτρων κατά των διαφωνούντων.

Ο ακαδημαϊκός δάσκαλος δε δικαιούται να είναι ψυχρός και αδιάφορος ερευνητής. Πρέπει να είναι ο ερευνητής που θα εμπνέει, που δε θα στέκεται στην απλή έρευνα αλλά θα δια φωτίζει τους σπουδαστές του για την αξία των πορισμάτων της για την πρόοδο και την ευημερία της ανθρωπότητας. Γιατί η γνώση είναι όπλο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε για την πρόοδο είτε για την καταστροφή.

** Μάνεσης Αριστόβουλος« Η Συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, σελ.706

Ο Στασινόπουλος αναφέρει *: « Ο καθηγητής δεν δικαιούται να αγνοεί την παιδαγωγική του αποστολή...Αλλά συγχρόνως πρέπει να μην επιδιώκει την εύκολη άλωση των πνευμάτων των ακροατών του...Όταν η διττή αυτή προσπάθεια, της διαφώτισης του ακροατού και του σεβασμού της πνευματικής αυτού ελευθερίας, επιτύχει, τότε ο καθηγητής δύναται να θεωρή ότι εξεπλήρωσε την αποστολή του...»

Υπάρχουν βέβαια και αυτοί που υποστηρίζουν ότι ο ακαδημαϊκός δάσκαλος δεν πρέπει να κάνει πολιτική, πρέπει να είναι « πολιτικά ουδέτερος ». Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του τότε (1976) Υπουργού Παιδείας, Γ. Ράλλη : « Θα πρέπει να μάθουν οι ακαδημαϊκοί δάσκαλοι ότι όταν ανεβαίνουν εις την έδραν πρέπει να ξεχούν τας πολιτικές των πεποιθήσεις» και ότι ο ακαδημαϊκός δάσκαλος πρέπει: « να μη λαμβάνει θέσιν επί ορισμένου θέματος αντίθετον προς την θέσιν των νομίμων κυβερνήσεων.»*. Φυσικά ο ακαδημαϊκός καθηγητής δεν επιτρέπεται να κάνει προπαγάνδα υπέρ ή κατά πολιτικών ή κομματικών θέσεων. Όμως από την άλλη, η «απολιτικότητα» της επιστήμης και της ακαδημαϊκής διδασκαλίας αποτελεί αναμφισβήτητα πολιτική επιλογή και πολιτική θέση. Όταν δε, φτάνει στο σημείο να μην κρίνει τα κακώς κείμενα του κατεστημένου, αποτελεί πολιτική υπέρ του κατεστημένου. Εξάλλου δεν υπάρχει σήμερα επιστημονική θέση ή παραγωγή χωρίς κοινωνικοπολιτικές επιπτώσεις και άρα χωρίς πολιτική σημασία. Όσο και αν πολλές φορές η έρευνα παρουσιάζεται ως « καθαρή», πολιτικά ουδέτερη, δεν παύει να εξυπηρετεί πολιτικούς σκοπούς. Αυτό οφείλει να το λαμβάνει υπόψη του ο ακαδημαϊκός δάσκαλος. Ο Μπρεχτ στο δοκίμιο « Παρατηρήσεις για το έργο : "η ζωή του Γαλιλαίου"», για το οποίο έγινε και προηγουμένως λόγος, γράφει: « Η αστική τάξη απομονώνει την επιστήμη στη συνείδηση του επιστήμονα, την παρουσιάζει σαν αυτάρκη νησίδα, για να μπορέσει πρακτικά να τη συνδέει με τη δική της πολιτική τη δική της οικονομία, τη δική της ιδεολογία. Ο στόχος του ερευνητή είναι μια «καθαρή» έρευνα, το προϊόν της έρευνας είναι λιγότερο καθαρό. Ο τύπος $E = mc^2$ είναι προορισμένος για την αιωνιότητα, δε συνδέεται με τίποτε. Έτσι, άλλοι μπορούν να αναλάβουν τις συνδέσεις : η πόλη Χιροσίμα έγινε ξαφνικά βραχύβια. Οι επιστήμονες διεκδικούν για τον εαυτό τους την ανευθυνότητα των μηχανών ». Ο ακαδημαϊκός δάσκαλος οφείλει να μην πέφτει σε τέτοιες παγίδες. Έχει καθήκον και χρέος να παίρνει θέση, να κρίνει και να αντιδρά σε οτιδήποτε δε συμφωνεί με τις επιστημονικές απόψεις του ή την ηθική του. Απολιτική επιστήμη δεν υπάρχει όταν κάθε επιστημονική γνώση έχει πολιτικές συνέπειες. Ο Ευρυγένης **** γράφει : « ..η έννοια του απολιτικού τεχνοκράτη είναι πλαστή. Είναι μια τεχνητή κι αδέξια κάλυψη της επιστημονικής ανευθυνότητας. Ένα άλλοθι.» Αυτό το είδος του «απολιτικού τεχνοκράτη» ευδοκίμησε και στη χώρα μας κατά τη διάρκεια της επταετίας. Είναι αυτός που χωρίς να ντρέπεται προσφέρει τις επιστημονικές γνώσεις του στις διαταγές ακόμα και της πιο απάνθρωπης πολιτικής εξουσίας. Ο απολιτικός τεχνοκράτης είναι απευκταίο επιστημονικό είδος. Σε τελική ανάλυση αποτελεί απειλή για την ανθρωπότητα.

* Στασινόπουλος Μ. « Η Ελευθερία γνώμης των καθηγητών των Ανώτατων Σχολών » ΕΛΔ1957σελ 660-361

** «Πρακτικά της Βουλής», 1976, ο.π, σ.2573-4

«Έτσι οι επιστήμονες αποκτούν επιτέλους αυτά που χρειάζονται :τα κρατικά μέσα, τον προγραμματισμό σε γενικές γραμμές, τη διοίκηση της βιομηχανίας, έτσι έρχεται η χρυσή εποχή τους. Και η μεγάλη παραγωγή τους αρχίζει σαν παραγωγή καταστροφικών μέσων, ο προγραμματισμός τους οδηγεί στην έσχατη αναρχία, γιατί εξοπλίζουν το κράτος ενάντια σε άλλα κράτη. Η περιφρόνηση, με την οποία αντιμετώπιζε ο λαός τον αποξενωμένο από τον κόσμο καθηγητή, μετατρέπεται σε γυμνό φόβο, τώρα που ο καθηγητής απειλεί τόσο πολύ τον κόσμο. Και τη στιγμή που εκείνος χωρίστηκε ολότελα από τον λαό σαν ειδικός που είναι, βλέπει τον εαυτό του ξανά σαν μέλος του λαού, γιατί η απειλή ισχύει και για αυτόν τον ίδιο . Πρέπει να φοβάται και για την ίδια του τη ζωή και ξέρει καλύτερα από όλους γιατί. Οι διαμαρτυρίες του, που δεν έχουμε ακούσει και λίγες δεν στρέφονται μόνο ενάντια στις επιθέσεις ενάντια στην επιστήμη του, που περιορίζεται, ευνουχίζεται, παίρνει τον κακό δρόμο, αλλά και ενάντια στο ότι απειλείται ο κόσμος από τη γνώση του και ενάντια στο ότι απειλείται ο εαυτός του» Μ.Μπρέχτ

Η θέση ότι ο ακαδημαϊκός δάσκαλος δεν πρέπει να παίρνει θέση διαφορετική από εκείνη των νομίμων κυβερνήσεων δε βρίσκεται σε αρμονία με το ισχύον Σύνταγμα. Καταρχήν δεν περιλαμβάνεται ούτε στο «καθήκον υπακοής στο σύνταγμα», ούτε στην ιδιότητα του ακαδημαϊκού καθηγητή ως «δημόσιου λειτουργού» μια τέτοια υποχρέωση όπως ήδη αναλυθεί. Επιπλέον όμως , η επιβολή μιας τέτοιας υποχρέωσης στον ακαδημαϊκό δάσκαλο έρχεται σε αντίθεση με τη διάταξη 16 παρ.1 του Συντάγματος αλλά και με τη γενικότερη διάταξη του άρθρου 14 παρ. 1 του Συντάγματος και συνεπάγεται φυσικά τις έννομες συνέπειες και κυρώσεις που προβλέπουν οι κείμενες διατάξεις για όσους παραβιάζουν το Σύνταγμα.

10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Σε μια δημοκρατική πολιτεία όπου η ελευθερία της έρευνας και της επιστήμης κηρύσσεται ελεύθερη και η προστασία των δημοκρατικών θεσμών κατοχυρώνεται ως υπέρτατο καθήκον το πανεπιστήμιο πρέπει να είναι εργαστήριο δημοκρατικής παιδείας, προμαχώνας της δημοκρατίας που θα αναδεικνύει τον πολιτικό ρόλο της επιστήμης, θα διδάσκει τους σπουδαστές του να κρίνουν και να σκέφτονται, θα προωθεί την πολυφωνία την επιστημονική πρόοδο για το συμφέρον της ανθρωπότητας και όχι της εκάστοτε εξουσίας. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και το δημοκρατικό πολίτευμα λοιπόν συνδέονται. Κατοχύρωση της ακαδημαϊκής ελευθερίας σημαίνει κατοχύρωση της δημοκρατίας και το αντίστροφο. Προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας σημαίνει προστασία της δημοκρατίας.

11. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δαγτόγλου Π. : «Ατομικά Δικαιώματα» , α,1991, σελ.651 επ.

Δημητρόπουλος Α.: «Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου» ,2004, Τόμος 3 , σελ.31,170 επ.

Ευρυγένης Δ.« Πανεπιστημιακή διδασκαλία και πολιτική» αρμ.1975 σελ. 1-5

Μάνεσης Α. : « Η συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας», Συνταγματική Θεωρία και Πράξη,1980,σελ.674 επ.

Μπέρτολντ Μπρεχτ: «Παρατηρήσεις για το έργο "Η ζωή του Γαλιλαίου"», 1946

Στασινόπουλος Δ. Μ.: « η Ελευθερία της γνώμης των καθηγητών των ανώτατων σχολών» ,ΕΔΔ 1957, σελ 337 επ.

ΠΡΟΣΘΕΤΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Καϊδατζής Α: « Η ελευθερία της Επιστημονικής έκφρασης σε σύγκρουση με το δικαίωμα της προσωπικότητας», Το Σ 1998, σελ. 753 επ.

Καργάδος Π.: « Εις τα όρια της ακαδημαϊκής ελευθερίας» , εκδ. Α.Ν . Σάκκουλα,1996

Κασιμάτης Γ. « Η επιστήμη υπό δικαστικήν απαγόρευσιν» , Το σ 1998 σελ.725 επ.

Κόρσος Δ. « η Ελευθερία της Τέχνης, της Επιστημονικής Ερευνης και της διδασκαλίας κατά το σχέδιο του νέου Συντάγματος», εδδ19(1975), σελ 117.επ

Μάνεσης Α : «Η επιστημονική γνώμη δε διώκεται», Το Σ 1998, σελ 717 επ.

Μαντζουφάς Π : « Ακαδημαϊκή Ελευθερία-Οργανωτική και διαδικαστική θεώρηση- Το συνταγματικό πλαίσιο της εξέλιξης των πανεπιστημιακών», εκδ. Σάκκουλα 1997

Ο Αυτός: « Αι ελευθερίες του ακαδημαϊκού δασκάλου επί της έδρας κατά το Σύνταγμα.» συμμ. Φ. Βεγλερη , 1988, σελ 55επ.

Παπαδημητρίου Γ.: « Σύνταγμα και Ελευθερία της Επιστήμης», το Σ 1992 σελ.515επ.

Παυλόπουλος Π.: «Η νομική φύση των αει» το Σ 16 (1990), σελ.445 επ.

Σκουρής Β.: « Η Εκπαίδευση στο σύστημα των συνταγματικών εγγυήσεων», εεδ1991,σελ.35επ.

Στεριάδου Κ.: « Η εξέλιξη των συνταγματικών ρυθμίσεων για θέματα ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα από το 1821 έως σήμερα», εκδόσεις Αντωνίου Ν. Σάκκουλα , 1993

Τσάτσος Κ.: « Η Ακαδημαϊκή Ελευθερία» , in : Αφορισμοί και διαλογισμοί, 1972, σελ.196 επ.

Ορφανουδάκης Σ: « Η εκπόνηση διδακτορικής διατριβής και η ακαδημαϊκή ελευθερία, εκδ. Σάκκουλα 2000

Χουβαρδάς Γ. : «Η ελευθερία της διδασκαλίας , της τέχνης και της επιστήμης και η συμμετοχή των φοιτητών εις την διοικησιν των πανεπιστημίων» 1977

ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

Γρηγορίου Γεωργία : « Η Ακαδημαϊκή Ελευθερία κατά το ελληνικό Σύνταγμα», στην ιστοσελίδα: greeklaws.com/pubs

Κουλούρης Ανδρέας : « Ο κρατικός χαρακτήρας των ΑΕΙ», στην ιστοσελίδα: greeklaws.com/pubs

Πολυζώη Θεοδώρα: «Παιδεία-Πανεπιστημιακή Αυτοδιοίκηση- Ακαδημαϊκή Ελευθερία(Άρθρο 16 παρ.1 , Εδάφιο β, και παράγραφοι 2,3,4,5,6,7 και 8 του ισχύοντος Συντάγματος 1975/1986/2001, στην ιστοσελίδα: greeklaws.com/pubs

Τσιντώνη Χρυσούλα : «Ο Δημόσιος χαρακτήρας των ελληνικών ΑΕΙ», στην ιστοσελίδα: greeklaws.com/pubs

12. ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

ΣτΕ 1899/52 ,ΣτΕ 1288/54
ΣτΕ1812/83, ΣτΕ1815/83,ΣτΕ1816/83. ΤΟ Σ 1983,464επ.
ΣτΕ2257/83, ΤΟ Σ 1983, 654επ.
ΣτΕ1817/83, ΤΟ Σ 1983,471
ΣτΕ2786/84. ΤΟ Σ 1984,566
ΣτΕ585/52
ΣτΕ2786/84
ΣτΕ2805/84
ΣτΕ1854/90
ΣτΕ1731/86
ΣτΕ2085/84,ΤΟΣ1984,650-651
ΑΕΔ32/90,ΤΟ Σ1990,103
ΑΕΔ30/85, ΤΟ Σ 1985

ΝΟΜΟΙ

Ν.1268/82: « Για τη δομή και λειτουργία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων»
Ν.2083/1992: «Για τον εκσυγχρονισμό της Ανώτατης εκπαίδευσης»